

SOSYAL MEDYANIN ETKİLERİNE YÖNELİK MANEVİ DANIŞMANLIK EĞİTİMİ İHTİYAÇ ANALİZİ

A SPIRITUAL GUIDANCE EDUCATION NEED ANALYSIS TOWARDS THE EFFECTS
OF SOCIAL MEDIA

HANDAN YALVAÇ ARICI

DR., İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ, DİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

DOCTOR, UNIVERSITY OF SABAHATTIN ZAIM FACULTY OF ISLAMIC SCIENCES, DEPARTMENT
OF RELIGIOUS EDUCATION
İSTANBUL, TURKEY

handanyalvac@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4179-3919>

SÜMEYRA ARICAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ, YALOVA ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ, DİN EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI

ASST. PROF. DR., UNIVERSITY OF YALOVA FACULTY OF ISLAMIC SCIENCES, DEPARTMENT OF
RELIGIOUS EDUCATION
YALOVA, TURKEY

sumeyratekin@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3158-1840>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1097067>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
01 Nisan / April 2022

Kabul Tarihi / Accepted
22 Haziran / June 20212

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Arıcı, Handan Yalvaç – Arıcan Sümeyra, "Sosyal Medyanın Etkilerine Yönelik Manevi Danışmanlık Eğitimi İhtiyaç Analizi [A Spiritual Guidance Education Need Analysis Towards the Effects of Social Media]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/1 (Haziran/June 2022): 263-302.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

SOSYAL MEDYANIN ETKİLERİNE YÖNELİK MANEVİ DANIŞMANLIK EĞİTİMİ İHTİYAÇ ANALİZİ*

Öz

Sosyal medya bireylere görüntü, video, yazılı metin, ses gibi içerikleri paylaşılabilir imkânı veren, ortak ilgi alanlarına sahip bireylerin birbirleriyle kolaylıkla etkileşime geçmesine olanak tanıyan internet tabanlı bir platformdur. İnternet kullanıcıları günlerinin önemli bir kısmını sosyal medyada geçirmektedir. Sosyal medya platformlarında paylaşılan renkli içerikler ve etkileşimler bireylerin ilgisini çekmekte ve bu mecralarda daha fazla zaman geçirilmesine neden olmaktadır. Kullanım süresi arttıkça bağımlı davranışları gösterilmekte, sosyal medyayı kullanma konusunda özdenetimle davranabilmek zorlaşmaktadır. Her türlü içeriğin paylaşıldığı renkli sosyal ağ ortamları çocuk ve gençleri çoğunlukla olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz etkiler pek çok farklı alanda hissedilmektedir. Gençler sosyal medya sunulan hayatlara ya da fenomenlerin paylaşımlarına göre bir dünya tasavvuru oluşturmakta, birçok çocuk/genç için fiziksel görünüş, marka giyinmek ve sosyal medya jargonuyla konuşmak gibi tutumlar bir takıntı hâline gelmektedir. Ayrıca gençlerin daha fazla argo ve küfürlü konuşmaya başladığı, gün geçtikçe kendilerini düzgün bir şekilde ifade edebilme yeteneklerinin zayıfladığı ve arkadaş ilişkilerinin sanallaştığı görülmektedir. Bununla birlikte sürekli akan görseller dikkat süresini azaltmakta, öğrenme süreçlerine engel olmakta ve derslere ya da çalışma konularına odaklanmayı zorlaştırmaktadır. Sosyal medyanın dini ve ahlaki konularda da olumsuz etkileri bulunmaktadır. İnternet ve sosyal medya mecralarında paylaşılan din konusundaki olumsuz içerikler ibadet ve dinden uzaklaşma, zaman israfı, vakti boşa harcama gibi sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Gelişme çağında olan ergenler/gençler sosyal medya ortamlarından daha fazla etkilenmekte, ahlaki alışkanlıkları ve davranışları sosyal medyada dayatılan anlayışlar ile şekillenmektedir. Tüm bu değişimler birer problem alanı olarak tanımlanabilmektedir. Sosyal medyanın çocuk ve gençlerin hayatlarındaki olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve çözümüne yönelik çalışmalardan birinin de okullarda manevi danışmanlık eğitimi olduğu düşünülmektedir. Bu manevi danışmanlık çalışmasında, ahlaki ve dini konular ile gündelik yaşam sorunları ele alınabilmektedir. Nitekim dünyanın farklı ülkelerindeki okullarda öğrencilere manevi danışmanlık hizmeti sunulmakta, Amerika, İngiltere, Singapur gibi bazı ülkelerde okullarda görev yapan öğretmenlere manevi danışmanlık eğitimi verilmekte ve öğrencilerine yardımcı olmaları sağlanmaktadır. Bu anlamda sosyal medya kullanımına yönelik manevi danışmanlık eğitiminin bu amacı gerçekleştirebileceği öngörülmektedir. Bu çalışmada, okul çağındaki çocuklar/gençler üzerinde sosyal medyanın etkileri ve okulda verilmesi planlanan manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliği konusunda öğretmenlerin ne düşündükleri ve bu eğitimin içeriğine dair önerilerinin neler olduğu sorularına cevap aranmaktadır. Okullarda manevi danışmanlık eğitiminin yönelik ihtiyacı sahadan verilerle destekleme amacıyla ihtiyaç analizi çalışması olarak planlanan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Manevi danışmanlık eğitimine olan ihtiyacı tespit etmek amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme ilkelerine göre seçilmiş ortaöğretim kurumlarının farklı branşlarından en az beş yıllık deneyimi olan 18 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Bu çalışmada sorunun çözümünün ancak disiplinler arası bir yaklaşımla ortaya konabileceği düşüncesiyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi alanı dışındaki farklı branş öğretmenlerinin görüşleri de ele alınmıştır. Bu görüşmelerde öncelikle sosyal medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerine yönelik öğretmen gözlemlerine yer verilmiştir. Öğrencilerin

* Bu çalışma T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu Başkanlığı tarafından E-20292139-050.01.04-18341 nolu belge ile 26.11.2021 tarihinde onaylanmıştır.

büyük çoğunluğunun sosyal medya kullandığı, sosyal medya bağımlısı olmalar da sosyal medyanın yokluğuna katlanamadıkları gözlenmiştir. Ayrıca sosyal medyada karşılaşılan görsel ve ifadelerin sınıf ortamına taşındığı, okuma kültürünün hızlandırarak izleme kültürüne dönüştüğü, ifade gücünün düştüğü, argo ve küfür kullanımının yoğun bir şekilde arttığı, duyarsızlık, bencillik ve tatminsizlik gibi duygu durumlarında artış görüldüğü, sosyal medya ortamının ve sosyal medya fenomenlerinin her yönüyle model alındığı, çocuk ve gençlerin tutum, davranış ve görünüş tarzı açısından standartlaştıkları, sürekli tüketime yöneldikleri, gelecek hedeflerinin ve arkadaşlık ilişkilerinin değiştiği görülmektedir. Ayrıca din ve değerlere karşı saygısız, olumsuz, umursamaz ve eleştirel tavırlarda artış gözlenmektedir. Sosyal medyanın da etkisiyle ortaya çıkan bu sonuçların okul çağındaki çocuk ve gençler üzerinde olumsuz yoğun etkileri bulunmaktadır. Bazı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de çocuk ve gençlere yönelik manevi danışmanlık gibi bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmenler bu ihtiyacı yoğun bir şekilde hissetmekte ve konuya dair öneriler sunmaktadırlar. Öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyecek, onları bilinçlendirecek ve yol gösterici olacak değer içerikli bir manevi danışmanlık içeriği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Örgün Eğitim, Manevi Danışmanlık Eğitimi, Sosyal Medya, Öğretmen, Öğrenci.

A SPIRITUAL GUIDANCE EDUCATION NEED ANALYSIS TOWARDS THE EFFECTS OF SOCIAL MEDIA

Abstract

Social media is an internet-based platform that allows individuals to share content such as images, videos, written text, and audio, as well as enabling those with common interests to interact with each other easily. Internet users spend most of their days on social media. As the duration of use increases, addictive behaviors are shown, and it becomes difficult to act with self-control in using social media. Social networking environments, where all kinds of content are shared, negatively affect children and young people. Young people create a vision of the world according to the lives presented on social media or the shares of phenomena, and attitudes such as physical appearance and brand dressing become an obsession for many children/young people. In addition, it is seen that young people start to speak more slang and abusive language, their ability to express themselves properly is weakening and their friendship relations become virtual. Social media also has negative effects on religious and moral issues. The Internet and social media have an impact on the emergence of results such as getting away from worship and religion as well as wasting time. It is thought that one of the efforts aimed at reducing and solving the negative effects of social media in the lives of children and young people is spiritual counseling education in schools. In this spiritual counseling work, moral and religious issues and daily life problems can be discussed. As a matter of fact, spiritual counseling services are offered to students in schools in different countries of the world, such as the USA, England and Singapore. In this study, answers are sought to the questions of what teachers think about the effects of social media on school-age children/young people and the necessity of spiritual counseling training planned to be given at school, and what their suggestions are about the content of this education. In this research, which was planned as a needs analysis study in order to support the need for spiritual counseling education in schools with data from the field, a multiple case study design, one of the qualitative research methods, was preferred. In order to determine the need for spiritual counseling education, 18 teachers with

at least five years of experience from different branches of secondary education institutions selected according to the maximum diversity sampling principles were interviewed. In this study, the opinions of teachers from different branches outside the field of Religious Education were also discussed, with the thought that the solution to the problem can only be revealed with an interdisciplinary approach. In these interviews, teacher observations on the effects of social media on children and young people were included. It has been observed that the majority of the students use social media, and although they are not addicted to social media, they cannot tolerate the absence of social media. In addition, visuals and expressions encountered in social media are transferred to the classroom environment, the culture of reading accelerates and turns into a culture of watching, the power of expression decreases, the use of slang and profanity intensively increases, and there is a growth in emotional states such as insensitivity, selfishness and dissatisfaction. It is seen that children and young people are standardized in terms of attitude, behavior, and appearance style, they tend to consume constantly, and their future goals and friendship relations change. Moreover, an increase is observed in disrespectful, negative, indifferent, and critical attitudes towards religion and values. These results, which emerged with the effect of social media, have negative effects on school-age children and young people. As in some countries, there is a need for spiritual counseling efforts for children and youth in Turkey. Teachers feel this need intensely and offer suggestions on the subject. A value-based spiritual counseling content that will support the individual development of students, raise their awareness and guide them is recommended.

Keywords: Religious Education, Formal Education, Spiritual Counseling Education, Social Media, Teacher, Student.

GİRİŞ

Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, MySpace, Tik Tok, LinkedIn, CyWorld, Tumblr gibi büyük sosyal ağ siteleri bireylere kişiselleştirilmiş profillerini ve istedikleri görüntü, video, yazılı metin, ses gibi içerikleri paylaşılabilirlik imkânı vermekte aynı zamanda eğitim, alışveriş, reklam, ticaret vb. birçok konuda seçenekler sunarak ortak ilgi alanlarına sahip bireylerin birbirleriyle kolaylıkla etkileşime geçmesine olanak tanımaktadır.¹ Sosyal medyanın sunduğu ortam hemen herkesin dikkatini cezbetmekte, sosyal medya her gün düzenli olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının ortalama 3 ile 5 saat arasında bir vakti sosyal medyada geçirdikleri bilinmektedir.² Bazı araştırma sonuçları gençle-

¹ Nafize Gizem Koçak, *Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının Ve Motivasyonlarının Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir’de Bir Uygulama* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 34.

² Ceyda Ilgaz Büyükbaykal - Gülden Temel, “Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı ve Gençlik”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* 5/2 (2019), 445; Ferya Karadayı, *Yeni Medya Bağlamında İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı* (İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 95; Bayram Kaan Kara, *Bireylerin Kendini Gerçekleştirmesinde Sosyal Medyanın Rolü: Bir Alan Araştırması* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 73; Meral Çalış Duman, “Sosyal

rin teknolojiye daha yatkın olduklarını da ortaya koymaktadır.³ Çocuk ve gençlerde sosyal medyanın kontrolsüz kullanımı⁴ dikkate değer bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternette uzak kaldığında endişe duyma, uzak kalma çabalarının başarısız olması, sürekli sosyal medya hakkında düşünme ve planlama yapma davranışları bu problemlerden bazılarına işaret etmektedir. Sosyal medya bağlamında; gelişmeleri kaçırma korkusu olan FOMO (Fear of Missing Out)⁵, internetsiz kalma korkusu (netlessphobia) ve akıllı telefon/cihazdan yoksun kalma korkusu (nomofobi-nomophobia)⁶ gibi korku durumları, düşük benlik saygısı, depresyon belirtileri, gerçek insanlarla kurulan temasın azalması, akademik performanslarda azalma, zaman kaybı, fiziksel ve zihinsel sağlığın bozulması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.⁷ İnternet/sosyal medyanın bireysel ve toplumsal ilişkilere etkileri, sosyal ve psikolojik maliyetleri üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.⁸

Sosyal medyanın dini ve ahlaki konularda da olumsuz etkileri bulunmaktadır. İnternet ve sosyal medya ibadet ve dinden uzaklaşma, zaman israfı, vakti boşa harcama gibi sonuçların ortaya çıkmasına etkide bulunmaktadır. Genç bireylerin yaşam tarzı ve inançlarına uygun olmayan paylaşımlarla karşılaşması kimlik ve kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte, ikileme düşmelerine neden olmaktadır.⁹ Sosyal medyada 3 saatten daha fazla süre geçiren öğrencilerin ahlaki olgunluk puanları düşmekte, sosyal medyayı daha yoğun kullanmak ahlaki olgunluğu negatif yönde etkilemektedir. Lise çağındaki gençler sosyal medya ortamlarından daha fazla etkilenmekte, ahlaki alışkanlıkları ve davranışları değişmektedir.¹⁰ Ağırlıklı olarak çocukların/gençlerin yüzleştiği bu olumsuz etkileri bertaraf etmek için, çok yönlü çalışmalar yapılmasına ve öneriler doğrultusunda gereken önlemlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal medyanın

Medya ve Akademik Başarı: İnönü Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması”, *Social Sciences Studies Journal* 4/18 (Ocak 2018), 1632.

³ Murat Dağıtmaç, *Sosyal Medya Tercihlerinde Kullanıcıyı Etkileyen Faktörler* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 94,160.

⁴ Ali Murat Kırık vd., “A Quantitative Research on the Level of Social Media Addiction among Young People in Turkey”, *International Journal of Science Culture and Sport* 3/13 (Ocak 2015), 121.

⁵ Andrew K. Przybylski vd., “Motivational, Emotional, and Behavioral Correlates of Fear of Missing Out”, *Computers in Human Behavior* 29/4 (Temmuz 2013), 1841.

⁶ Serdar Yıldırım - Ahmet Nesimi Kişioğlu, “Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, Fomo”, *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 25/4 (2018), 473.

⁷ PL Rani - G.Mettilda Buvanewari, “Social Networking Addiction among Adolescents”, *Research on Humanities and Social Sciences* 7/17 (2017), 214-216.

⁸ Kemal Sayar - Berna Yalaz, *Ağ Sanal Dünyada Gerçek Kalmak* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019), 49.

⁹ İbrahim Gürses - Esra İrk, “İnternet Kullanımı ve Ergenlerin Dini Gelişimleri Üzerine Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (2018), 131.

¹⁰ Hatice Tül Kübra Erol, *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Aktiviteleri ve Ahlaki Olgunlukla İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 143-145.

çocuk ve gençlerin hayatlarındaki olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve çözüme yönelik çalışmalardan birinin de okullarda manevi danışmanlık eğitimi olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada manevi danışmanlık; gençlerin sosyal medyadan kaynaklanan ve din ve maneviyatla ilişkilendirilen sorunlarıyla başa çıkmaları için sunulan danışmanlık hizmeti anlamında kullanılmaktadır. Bu danışmanlıkta modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemler birlikte kullanılmaktadır.¹¹

Manevi danışmanlık ve rehberlik kavramını ifade eden pastoral care ve counseling ifadeleri birbirlerinden farklı ancak birbirlerini tamamlayıcı olarak literatürde birlikte kullanılmaktadır.¹² Bu kavramlar Hristiyan geleneği içerisinde gelişmiş, ancak onunla sınırlı kalmamış, günümüzde dini yaklaşımların yanı sıra modern psikiyatri ve psikoterapi yaklaşımlarından da yararlanan bir alan haline gelmiştir.¹³ Manevi danışmanlık Türkiye’de 2019 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın teklifiyle meslek olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Bu hizmet alanı günümüzde yalnızca Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yer almaktadır. Bununla birlikte dünyanın farklı ülkelerindeki okullarda da manevi danışmanlık hizmetinin sunulduğu görülmektedir. Amerika, İngiltere, Singapur gibi bazı ülkelerde okullarda görev yapan öğretmenlere manevi danışmanlık eğitimi verilmekte ve öğrencilerine yardımcı olmaları sağlanmaktadır. Öğretmenler için manevi danışmanlık kavramı, 1970’lere kadar uzanmaktadır. Katolik okullarının öğretmenleri için manevi danışmanlık uygulamalarının sağlanması Katolik Kilisesi’nin resmi politikası haline gelmiş, sonrasında 1980’lerde İngiltere’deki Eğitimde Ulusal Pastoral Bakım Derneği (the Agency of the National Association For Pastoral Care in Education) aracılığıyla -daha seküler bir biçimde- detaylandırılmıştır.¹⁵ Manevi danışmanlık kapsamında ele alınan sorunlar, ahlaki ve dini konularda olabildiği gibi gündelik yaşam sorunları ile de alakalı olabilmektedir.¹⁶ Teknolojinin getirdiği problemlerin aşılmasında seküler ve bilimsel yöntemler yanı sıra dinin öğretilerinden de yararlanılabilmektedir. Singapur’da olumlu neticeler vermiş bir manevi

¹¹ Manevi danışmanlık ifadesi manevi danışman ulusal meslek standardında kullanımı dolayısıyla tercih edilmiştir.

¹² Ömer Söylev, “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (15 Haziran 2017), 267.

¹³ Söylev, “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme”, 276.

¹⁴ Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı, *Resmî Gazete* 30929 (Mükerrer)(25 Ekim 2019), Ek-2.

¹⁵ Mark Carroll, “The Practice of Pastoral Care of Teachers: A Summary Analysis of Published Outlines”, *Pastoral Care in Education* 28/2 (Haziran 2010), 147.

¹⁶ Ömer Söylev, “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2017), 273.

danışmanlık eğitimi örneği bulunmaktadır.¹⁷ İngiltere’de okullarda manevi danışmanlık hizmetinin 60 yılı aşan bir geçmişi bulunmaktadır.¹⁸ Okullarda manevi danışmanlık eğitimlerinin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını düzenleme konusunda da kullanıldığı görülmektedir.¹⁹ Okulda gerçekleştirilecek manevi danışmanlık çalışmalarında okulda görevli tüm personelin ve ebeveynlerin işe koşulduğu bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir.²⁰ Bu bilgiler okul çağında bulunan çocukların kontrolsüz sosyal medya kullanımlarına yönelik bir programın okullarda uygulamaya geçirilmesinin olumlu sonuçlar verebileceğine işaret etmektedir.

Türkiye’de çocuklar ve gençler için okullarda manevi danışmanlık eğitimi konusunda bir adımın atılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma sosyal medyanın çocuk ve gençlerin hayatlarındaki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalardan birinin de manevi danışmanlık eğitimi olduğu düşüncesiyle gerçekleştirilmiş ve bu yöndeki ihtiyacı tespit etmek amacıyla öğretmenlerle görüşülmüştür. Bu çalışmada, okul çağındaki çocuklar/gençler üzerinde sosyal medyanın etkileri ve okulda verilmesi planlanan manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliği konusunda öğretmenlerin ne düşündükleri ve bu eğitimin içeriğine dair önerilerinin neler olduğu sorularına cevap aranmaktadır. Manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliğini ortaya koymak amacıyla öğrencilerin sosyal medyadan nasıl etkilendiklerine dair öğretmen gözlemleri de çalışmada yer almaktadır. Çalışmada aşağıdaki soruların cevapları araştırılmaktadır:

- Öğrenciler sosyal medya ile ilgili hangi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar ve öğretmenlerin bu konudaki değerlendirmeleri nelerdir?
- Öğretmenler sosyal medyanın etkileri konusunda planlanacak manevi danışmanlık eğitimi hakkında ne düşünmektedirler?
- Öğretmenler sosyal medyanın etkilerine yönelik manevi danışmanlık eğitimi için hangi önerileri sunmaktadırlar?

1. AMAÇ VE ÖNEM

Sosyal medyanın çocuk ve gençlere olan etkilerine yönelik pek çok çalışma gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. Yapılan çalışmalar sosyal medyanın çoğunlukla olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Bu tespitler manevi danışmanlık ihtiyacı ile ilgili bir fikir oluşturmuş ve bu

¹⁷ Esther Tan, “Preparing Teachers for Pastoral Care in Singapore Schools”, *Singapore Journal of Education* 11/1 (1990), 57.

¹⁸ Mike Calvert, “From ‘Pastoral Care’ to ‘Care’: Meanings and Practices”, *Pastoral Care in Education* 27/4 (2009), 267.

¹⁹ Chris Kyriacou - Antônio Zuin, “Cyberbullying and Moral Disengagement: An Analysis Based on a Social Pedagogy of Pastoral Care in Schools”, *Pastoral Care in Education* 34/1 (2016), 37.

²⁰ Colleen McLaughlin, “The Duty of Care for All - Providing Effective Pastoral Care”, Project: Counseling in Schools (2003).

ihtiyaca yönelik alanda çalışan öğretmenlerle bir araştırma yapılması planlanmıştır. Öğretmenler okul çağındaki çocukları/gençleri gözlemlene ve onlarla ilgilenme imkanına sahiptirler. Bu anlamda öğretmenlerin çocuklar/gençler hakkında bilgi sahibi olabilecekleri düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle sosyal medyanın çocuk ve gençler üzerindeki etkilerini anlamak ve sosyal medyaya yönelik olarak planlanabilecek manevi danışmanlık eğitimi hakkında öğretmenlerin değerlendirmeleri alınmak istenmiştir. Bu çalışmada sorunun çözümünün ancak disiplinler arası bir yaklaşımla ortaya konabileceği düşüncesiyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi alanı dışındaki farklı branş öğretmenlerinin görüşleri de ele alınmıştır. Manevi danışmanlığın alt yapısında dini arka plan bulunmaktadır. Halihazırda dünyanın bazı ülkelerinde ve Türkiye’de yapılan manevi danışmanlık hizmetleri din görevlilerince gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada manevi danışmanlığın nasıl gerçekleştirileceğine yönelik bir çerçeve sunmaktan ziyade bu konuya duyulan ihtiyacın belirlenmesi amaçlanmış ve bunun için öğrencilerle teması olan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Literatürde bu ihtiyaca dair sahada çalışan öğretmenlerin görüşlerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda araştırmanın din eğitimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmada sosyal medya kullanan ortaöğretim öğrencileri hakkında bilgiye sahip olduğu düşünülen öğretmenlerin görüş ve düşüncelerini ayrıntılı ve derinlemesine ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışma nitel araştırma desenlerinden çoklu durum çalışması olarak belirlenmiştir. Durum çalışması belli bir duruma ilişkin sonuçları ortaya koymak ve derinlemesine araştırmak amacıyla yapılır.²¹ Bu çalışmada araştırılmak istenen durumlardan biri öğretmenlerin öğrencilerinin sosyal medya kullanımına ilişkin değerlendirmelerini almak, bir diğeri de okulda sosyal medyaya yönelik manevi danışmanlık eğitimi ihtiyacına dair öğretmen görüşlerinin ele almaktır. Bu nedenle çalışmada çoklu durum çalışması tercih edilmiştir.

2.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın teorik bölümü için literatür taraması yapılmıştır. Alan araştırması sürecinde yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Derinlemesine mülakat metodu; katılımcıların neyi, neden ve nasıl düşündüklerini aynı zamanda araştırılan konu ile ilgili olarak duygu,

²¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 73.

tutum ve deneyimlerinin, anlamlandırmalarının, tanımlamalarının neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Katılımcılar için kişisel bilgi formu ve açık uçlu sorular içeren yarı-yapılandırılmış mülakat formu hazırlanmıştır. Böylelikle katılımcılar mülakat gerçekleşirken kendilerini sınırlandırılmış hissetmeyerek özgür bir şekilde kendilerini ifade etme imkânı bulmuşlardır. Soru formu oluşturulurken önce pilot uygulamalar yapılmış, ardından soru formunun nihaî şekline karar verilmiştir. Soru formu toplamda 25 sorudan oluşmaktadır. Veri toplama aracı için etik kurul,²² uygulama için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden²³ gerekli izinler alınmıştır. İzin alındıktan sonra gönüllük esasına uygun olarak öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma için gönüllü onam formu imzalatılmış ve katılımcılara gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Görüşmeler katılımcılara uygun yerlerde 04.12.2021- 24.12.2021 tarihleri arasında yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlere mülakat dökümleri gönderilmiş ve onayları alınmıştır. Veri doyumuna ulaşıldığı düşünüldüğünde veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Veriler çözümlendikten sonra MAXQDA 2022 PRO nitel analiz programına aktarılarak kodlanmıştır. Kodlar benzerlik ve farklılıklarına göre kategoriler hâlinde yapılandırılmış ve ardından temalar belirlenmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri korunmuş ve çalışmada K1, K2... şeklinde kodlanmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için araştırmacı çeşitlenmesine başvurulmuş, her iki araştırmacı da verilerin değerlendirilmesi sürecine katkıda bulunmuştur. Böylece çalışmanın geçerlik ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın iç güvenilirliği için katılımcı görüşleri yorumlanmaksızın doğrudan alıntılarla sunulmuş, dış güvenilirlik için araştırma süreci detaylı olarak aktarılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

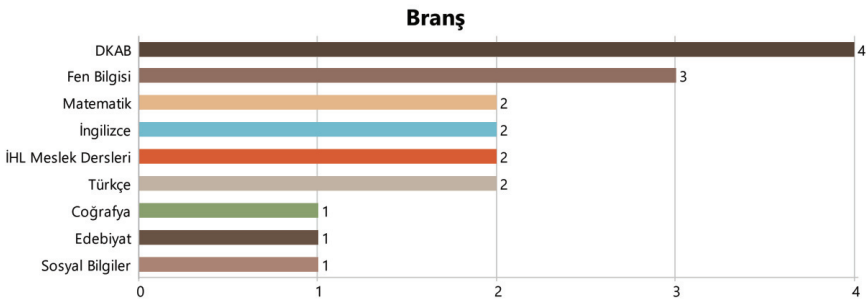
Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul'un merkez ilçelerinde görev yapan çeşitli branşlardan 18 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışma grubu maksimum çeşitlilik örneklem ilkelerine göre seçilmiştir. Türkiye'nin geneline dair bir çerçeve sunan ve nüfus yoğunluğu fazla olan İstanbul'da orta öğretim kurumlarında görev yapan, farklı branşlardan öğretmenler seçilmiştir. Araştırmada farklı bakış açılarının ortaya konulması amacıyla çalışma grubu; farklı cinsiyet, okul, branş, deneyim, öğrenim seviyesi

²² İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü 26.11.2021 tarihli ve E-20292139-050.01.04-18341 sayılı karar.

²³ İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü 03.12.2021 tarih ve E59090411-20-38236901 sayılı karar.

ve mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerden seçilmiştir. Katılımcılardan 14'ü kadın 4'ü erkektir. Öğretmenlerin 11'i lisans düzeyinde, 7'si lisansüstü düzeyde öğrenim görmüşlerdir. Katılımcılar arasında 8, 9 ve 11 yıldır görev yapan üçer öğretmen, 10 ve 18 yıldır görev yapan ikişer öğretmen, 14 yıl, 17 yıl, 21 yıl, 23 yıl ve 24 yıldır görevini sürdüren birer öğretmen bulunmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin branşları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

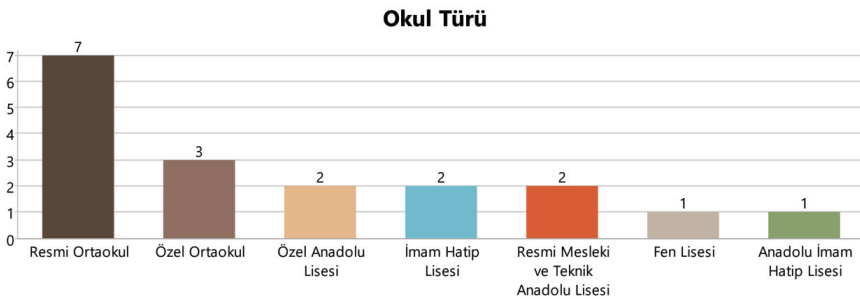
Tablo 1: Katılımcı Branş Profili

Tablo 1'e göre öğretmenlerin 4'ü DKAB (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi), 3'ü Fen Bilgisi, 2'si Matematik, 2'si İngilizce, 2'si İHL Meslek Dersleri, 2'si Türkçe, 1'i Coğrafya, 1'i Edebiyat ve 1'i de Sosyal Bilgiler öğretmenidir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin görev yaptıkları okullara dair bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcı Okul Türü Profili

Tablo 2'ye göre öğretmenlerin 7'si Resmi Ortaokul, 3'ü Özel Ortaokul, 2'si İmam Hatip Lisesi, 2'si Resmi Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi, 1'i Fen Lisesi ve 1'i Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapmaktadır.

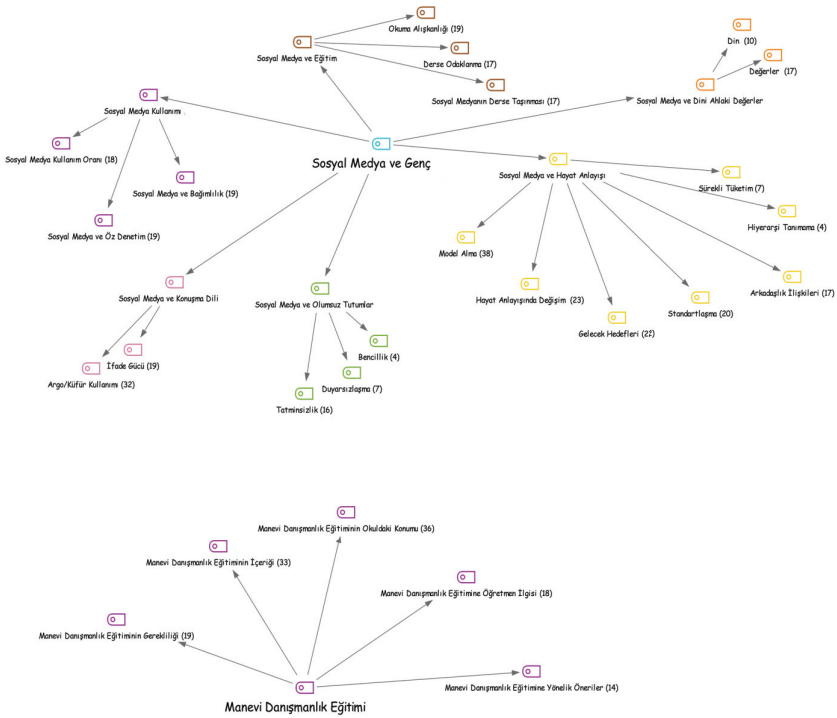
Katılımcıların genel profili aşağıda yer alan Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Katılımcı Profili

Katılımcı	Cinsiyet	Branş	Görev Süresi	Okul Türü	Öğrenim Durumu
K1	Kadın	DKAB	8	Resmi Ortaokul	Lisansüstü
K2	Kadın	Edebiyat	23	Resmi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Lisans
K3	Kadın	DKAB	10	Resmi Ortaokul	Lisans
K4	Kadın	Fen Bilgisi	9	Resmi Ortaokul	Lisans
K5	Kadın	Matematik	14	Resmi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Lisansüstü
K6	Kadın	İngilizce	21	Resmi Ortaokul	Lisansüstü
K7	Kadın	Fen Bilgisi/ Fizik	8	Özel Anadolu Lisesi	Lisans
K8	Erkek	İngilizce	17	Resmi Ortaokul	Lisans
K9	Erkek	DKAB	9	İmam Hatip Lisesi	Lisansüstü
K10	Kadın	İHL Meslek Dersleri	11	İmam Hatip Lisesi	Lisans
K11	Erkek	Coğrafya	18	Özel Anadolu Lisesi	Lisansüstü
K12	Kadın	Matematik	24	Özel Ortaokul	Lisans
K13	Kadın	Türkçe	11	Özel Ortaokul	Lisans
K14	Kadın	Sosyal Bilgiler	18	Özel Ortaokul	Lisans
K15	Kadın	Fen Bilimleri	8	Resmi Ortaokul	Lisans
K16	Erkek	Türkçe	10	Resmi Ortaokul	Lisans
K17	Kadın	DKAB	9	Fen Lisesi	Lisansüstü
K18	Kadın	İHL Meslek Dersleri	11	Anadolu İmam Hatip Lisesi	Lisansüstü

3. BULGULAR

Araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Çalışmaya ait veriler 2 ana tema hâlinde ele alınmıştır. Temalar; “Sosyal Medya ve Genç” ile “Manevi Danışmanlık Eğitimi” olarak isimlendirilmiştir.

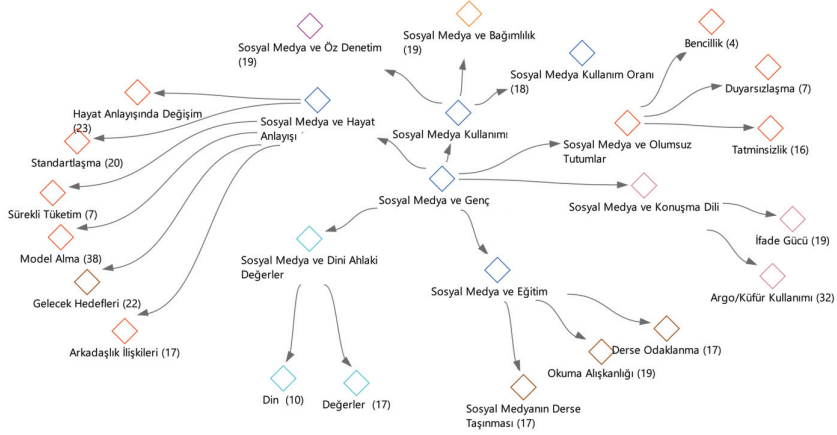
Şekil 1. Çalışma Temalarına Ait Kod Birlikte Oluşma Modeli

Araştırmanın tüm temalarına ait olan kod birlikte oluşma modeli Şekil 1’de görülmektedir. Araştırma iki tema hâline yapılandırılmış, şekilde araştırma sonunda ortaya çıkan alt kategorilere yer almaktadır. Sosyal medya ve genç teması katılımcı ifadeleri doğrultusunda toplamda 6 kategoride, Sosyal Medya Kullanımı, Sosyal Medya ve Eğitim, Sosyal Medya ve Konuşma Dili, Sosyal Medya ve Olumsuz Tutumlar, Sosyal Medya ve Hayat Anlayışı, Sosyal Medya ve Dini Ahlakî Değerler başlıklarında ele alınmış, her bir kategorinin altında ise kodlar yer almıştır. Manevi Danışmanlık Eğitimi teması ise Manevi Danışmanlık Eğitiminin Gerekliliği, Manevi Danışmanlık Eğitiminin İçeriği, Manevi Danışmanlık Eğitiminin Okuldaki Konumu,

Manevi Danışmanlık Eğitimine Öğretmen İlgisi, Manevi Danışmanlık Eğitimine Yönelik Öneriler kategorileri şeklinde yapılandırılmıştır.

3.1. Sosyal Medya ve Genç

Araştırmanın ilk teması olan sosyal medya ve genç temasına ait hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli Şekil 2'de görülmektedir. Sosyal medya ve iletişim teması katılımcı ifadeleri doğrultusunda 6 kategori altında toplanmıştır.

Şekil 2. Sosyal Medya ve Genç Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

3.1.1. Sosyal medya kullanımı

Sosyal medya kullanımı kategorisi sosyal medya kullanım oranı, sosyal medya ve özenetim, sosyal medya ve bağımlılık başlıklarını içermektedir. Bu başlıklarda öğrencilerin sosyal medya kullanımları, bağımlılık durumları ve özenetim sağlayıp sağlayamadıklarına dair öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

3.1.1.1. Sosyal medya kullanım oranı

Katılımcı öğretmenlerin ifadelerine göre öğrencilerin büyük çoğunluğu sosyal medya kullanıcısıdır. Öğrencilerinin tamamının sosyal medya kullanıcısı olduğunu düşünenler olduğu gibi, %70 ila %99 arasında değişen kullanım oranı ifadeleri görülmektedir. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere öğrencilerin çok büyük çoğunluğunun sosyal medya kullanıcısı olduğu düşünülmektedir.

3.1.1.2. Sosyal medya ve özdenetim

Sosyal medya kullanımını belirleyen hususlardan biri de sosyal medyanın nasıl kullanıldığıdır. Bu amaçla öğretmenlere öğrencilerinin sosyal medya kullanımında iradeli davranışlar gösterip göstermedikleri sorulmuştur. Çalışma katılımcılarının büyük çoğunluğu öğrencilerinin kendilerini kontrol edemediklerini düşünmektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16).

“Yaklaşık yüzde 10’unun kendini kontrol edebildiğini düşünüyorum. Ama geri kalan yüzde 90 kontrolsüz, amaçsız şekilde hunharca kullanıyor.”²⁴

Öğrencilerin kendilerini kontrolünde ebeveynlerin önemine de dikkat çekilmiştir (K8). Hatta ebeveynlerin ve yetişkinlerin dahi kendilerini kontrol edemedikleri bu ortamlarda genç yaşta bulunan ve yeterli becerileri henüz kazanamamış öğrencilerin içinde buldukları duruma da dikkat çekilmektedir (K9).

Temelde sosyal medya kullanımında sıkıntı görülmesi de asıl sıkıntının yanlış kullanım olduğuna dikkat çekilmektedir (K10). Öğrencilerinin sosyal medya kullanımında gerekli otokontrolü sağlayamamaları, onların, okula sürekli geç kalma (K15), sürekli geç yatıp uykulu olarak okula gelme (K6) ya da son sınıfta, hayatlarının önemli bir aşamasında buldukları bir dönemde, sosyal medyada çok zaman geçirdiklerini düşünmeleri ancak kendilerini engelleyememeleri (K18) gibi sonuçlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

3.1.1.3. Sosyal medya ve bağımlılık

Sosyal medya konusunda öz denetim ve öz kontrolün yetersizliği, kullanım zamanının artışı, rahatsızlık kaynağına dair çözüm üretilememesi veya kendi durumuna dair değerlendirme yapamayacak derecede umursamaz tavırların görülmesi bağımlılık davranışları gösterildiğine işaret etmektedir. Öğretmenler öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı için resmi bir tanı almadıklarına ancak hâl, tavır ve davranışlarına dair gözlemlerine değinmişlerdir (K2, K9).

“Sosyal medya bağımlılığı tanısı konmuş olan yok ama söylemleri endişe verici. Nefes almak gibi doğal bir ihtiyaç olarak görenler var. Yokluğu durumunda nasıl yaşarım endişesi duyanları da eklemeliyim.”²⁵

Sosyal medya bağımlılığı tanısı almış öğrencilerinin bulunduğunu ifade

²⁴ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

²⁵ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

edenler (K3) ve öğrencilerinden bağımlı olanların olduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır (K15). Ayrıca sosyal medya yanı sıra bilgisayar ve mobil oyun bağımlılığına da dikkat çekilmektedir (K16).

3.1.2. Sosyal medya ve eğitim

Sosyal medya ve eğitim kategorisi derse odaklanma, sosyal medyanın derse taşınması ve okuma alışkanlığı şeklindeki alt başlıklarla ele alınmıştır. Bu kategoride sosyal medyanın eğitime etkileri ders ve sınıf ortamı ile kitap okuma alışkanlıkları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

3.1.2.1. Derse odaklanma

Sosyal medyanın öğrencilerin odaklanmasına olan etkileri eğitim verimini etkilemektedir. Öğretmenler öğrencilerin dikkatlerinin hızla dağıldığına ve dikkat sürelerinin oldukça düştüğüne vurgu yapmışlardır.

“Dikkatleri çok hızlı dağılıyor, dersi dileyemiyorlar. Eskiden 10-15 dakika şimdi bir iki dakika. Sadece oyun oynamak istiyorlar. Oyunlar da bilgisayar oyunu olursa ilgilerini çekebiliyoruz.”²⁶

Öğrencilerin dikkat dağınıklığı yanı sıra davranışları açısından da odaklanma sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Öğretmenler sadece dikkat dağınıklığı sorunuyla değil aynı zamanda ödev yapmama problemiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (K6). Öğrencilerin derslere olan ilgisi özellikle Covid19 salgını sonrasında daha da azalmıştır (K4). Sosyal medyanın *“kötü bir hediyesi de hızlı tatmin olduğundan”* öğrencilerin hem dikkatleri çok hızlı dağılmakta hem de çok kısa sürede sıkılmaktadırlar (K9). Öğrenciler arasında dikkat dağınıklığının çok ciddi duruma ulaşmış olduğunu ifade eden ve bu sebeple ilaç alanların sayısında artış olduğunu gözlemleyen bir katılımcı da bulunmaktadır (K13).

3.1.2.2. Sosyal medyanın derse taşınması

Katılımcı öğretmenler sosyal medyanın ders ortamını etkilediğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler zihinlerindeki görsel birikimleri derslerde aktarmaktadırlar (K9).

“Sürekli sosyal medyadan örnek veriyorlar ve papağan gibi tekrar ediyorlar.”²⁷

Öğrencilerin derste konuyu anlatma ve kendini ifade etme biçimleri de değişime uğramıştır. Bu bağlamda yer yer eleştirilen TikTok uygulamasının yay-

²⁶ K3, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2021.

²⁷ K6, Kişisel Görüşme, 09 Aralık 2021.

gınlığına ve etkilerine dikkat çekilmektedir (K15). Lise öğrencilerinin ortaokul öğrencilerine göre daha fazla etki altında kaldığı düşünülse de ortaokul öğrencileri üzerinde de sosyal medyanın etkileri görülmektedir (K8). Araştırmaya katılan öğretmenlerden bazıları ise gerek kendi tutumları gerekse öğrencilerin çekinmeleri dolayısıyla sosyal medyanın derslerine taşınmadığını ifade etmişlerdir (K12). Öğretmenler arasında dersini güncel tutmak için sosyal medyadan örneklere bizzat kendisinin yer verdiğini belirtenler de bulunmaktadır (K18).

3.1.2.3. Okuma alışkanlığı

Çalışma kapsamında eğitimle ilişkili olarak değerlendirilen kitap okuma alışkanlığına sosyal medyanın etkisi de değerlendirilmiştir. Sosyal medyanın okuma alışkanlığını etkilediği düşünüldüğü gibi, kitap okumaya etkisi olmadığı da düşünülmektedir. Kitap okuyan öğrencilerin azınlıkta olduğu, okumaktan hoşlanılmadığı, okumak için uzun yazıların tercih edilmediği ve görsel sunuma sahip videoların hatta hızlandırılmış olan videoların (K9) ve Watpadd tarzı popüler içeriklerin (K10) daha çok tercih edildiği vurgulanmıştır. Okuma alışkanlığının kazandırılmasında okul ve öğretmenlerin çabaları (K14) ile aile ilgisinin (K12) önemine dikkat çekilmiştir. Okulda veya sınıfta kitap okumaya yönelik faaliyetlerin olumlu etkisi görülmektedir.

“Okuma alışkanlığı olan öğrencilerimizle sosyal medya kullanımını sınırlandıran öğrencilerimizin aynı kişiler olması muhtemel. Diğerlerinin kitapla işi yok ne yazık ki.”²⁸

3.1.3. Sosyal medya ve konuşma dili

Sosyal medya ve konuşma dili kategorisinde ifade gücü ve argo/küfür kullanımı alt kategorileri yer almıştır. Katılımcıların çoğunluğu özellikle pandemiden sonra öğrencilerin daha fazla argo ve küfür içerikli konuşmalarını, öğrencilerin konuşma dilinin farklılaştığını belirtmektedirler.

3.1.3.1. İfade gücü

Sosyal medya gelişim döneminde bulunan çocuk ve gençlerin kendilerini ifade etme becerilerine etki etmektedir. Katılımcı öğretmenlerin tümünün de bu yönde tespitleri bulunmaktadır. Öğrencilerin kelime hazinelerinin zayıfladığı (K1), yeni bir sosyal medya dilinin (K18, K1) ve yabancı kelimelerin kullanıldığı (K6), “Ay ben şok!” gibi öznesi, yüklemi olmayan cümlelerin (K5) yarım cümlelerin, tek kelimelik ifadelerin (K3), uydurma sözcüklerin (K16) kullanıldığı, devrik cümleler kurulduğu (K5, K7), ya-

²⁸ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

zım hatalarının arttığı (K7) ve yeni kelimeler öğrenmeye ilgi duyulmadığı (K13) tespit edilmektedir. Öğrenciler *kendilerini doğru ve kaliteli şekilde ifade edememekte (K6) ve kendilerini ifade edemedikçe saldırganlaştıkları düşünülmektedir (K16)*. Konuşma ve ifade tarzlarının adeta kalıplar hâlinde yaygınlaştığı (K2) ifade edilmektedir.

Katılımcı bir öğretmenin dilin önemini ve sosyal medyanın etkilerini şu ifadelerle vurgulamaktadır.

“George Orwell’in 1984 kitabındaki dil olgusuna doğru gitmeye başladık. Kitaptaki baskıcı rejimin dil düşüncesinin aktarım aracı, dil ne kadar kısıtlanırsa düşünce o kadar kısıtlanır düşüncesi yaygınlaşıyor. Baskıcı rejim insanları kontrol etmek için kelime haznesini zayıflatıyor, insanlar kendilerini ifade ederlerken mecaz, yan anlamlar kullanılamaz hâle geliyorlar. Şu anda bizde de aynı durum yaşanıyor. Baskıcı rejim tarafından değil yeni medya araçlarıyla ifade gücü zayıflatılıyor. “Boş ver, takma kafanı, istediğin gibi yaşa” anlayışı veriliyor. Çocuklar dildeki nüansları kaybetmekte, her şeye iyi ya da güzel diyorlar, vermek diyorlar ama ihsan kelimesini bilmiyorlar.”²⁹

3.1.3.2. Argo/Küfür kullanımı

Sosyal medya sadece kendini ifade etme becerisini zayıflatmamakta aynı zamanda konuşma içeriğini de olumsuz yönde değiştirmektedir. Argo ve küfür kullanımı sosyal medyadan yayılmakta, *küfürlü konuşmanın normal konuşma zannedildiği (K6)*, konuşma ve mesajlaşma esnasında bilhassa akranlar arasında sıklıkla argo ve küfür kullanıldığı (K2, K7, K9, K14, K15), öğrencilerin uyarıldığı (K13), pandemi sonrasında küfürlü konuşmaların arttığı (K4) öğretmenler yanlarında olduğu hâlde küfürlü konuşmalara devam edildiği (K16) gözlemlenmektedir.

“Sosyal medyanın zehirli mecralarında küfür ve argo olmazsa olmaz bir ritüel. Başlarda farkında olsalar bile bir süre sonra tamamen normalleşme yaşıyorlar.”³⁰

Ayrıca Öğrencilerin dikkat çekmek ve farklı görünmek için argo ve küfürlü konuştukları da düşünülmektedir (K10).

3.1.4. Sosyal medya ve olumsuz tutumlar

Sosyal medya ve olumsuz tutumlar kategorisi altında duyarsızlaşma, bencillik ve tatminsizlik alt kategorileri yer almıştır. Olumlu nitelikler ola-

²⁹ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

³⁰ K9, Kişisel Görüşme, 12 Aralık 2021.

rak değerlendirilmeyen bu tutumların benimsenme oranlarında artış dikkat çekmektedir.

3.1.4.1. Duyarsızlaşma

Sosyal medya çocuk ve gençlerin duygu durumlarına da etkiler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de olumsuz bir durum olarak nitelendirilen duyarsızlaşmadır. Öğretmenler öğrencilerin duyarsızlıklarının, ilgisizliklerinin arttığını (K6), duygusal tepkilerinin sıfırlandığını, hiçbir konuda bir şey yapmak istemediklerini (K4) gözlemlemektedirler. Aynı zamanda çocuk ve gençlerin empati, başkasının hâlini anlama gibi becerileri gün geçtikçe zayıflamaktadır.

“Üzülen arkadaşıyla mutlu olan arkadaşına aynı şekilde davranıyorlar. Empati kuramıyorlar. Ekran seyrederek gibi davranıyorlar. Düşen adam videosunu görüp izliyor gibi davranıyorlar. Ciddi bir şey varsa gülmezsin, onlarda o anlık endişe yok.”³¹

3.1.4.2. Bencillik

Öğrenciler arasında bencillik gibi olumsuz nitelikli tutumların da artmış olduğu görünmektedir. Sürekli kavga eden ve bir diğerini şikâyet eden öğrencilerin yansıttığı öğrenci profili (K3) ve davranış örüntüleri (K6) aşırı bencilce bir görünüm ortaya koymaktadır.

“Her konuda sınırsız hakları olduğunu düşündüklerini gözlemliyorum. “Ne istersem onu yaparım sonucu beni ilgilendirir. Ne istersem söylerim bu kimseyi ilgilendirmez” şeklinde düşünceler davranışlarında ve ifadelerinde sıklıkla bulunuyor. Sosyal medyada pompalananda aslında bu. Özellikle pandemiden sonra daha bencil davranıyorlar. Çocuklar biraz daha benmerkezci hâle geldiklerinden karşılındakinin ne hissettiğini düşünmeden arkadaşlarına acımasız davranabiliyorlar. Fedakârlık yok, “ben böyle düşünüyorum, ben böyle mutluyum” diyerek bencil davranıyorlar.”³²

3.1.4.3. Tatminsizlik

Sosyal medyanın olumsuz nitelikteki etkilerinden biri de tatmin duygusunu engellemesidir. Hiçbir şeyden tatmin olamayan, çok mutsuz (K3, K4, K10), sürekli sitem eden ve başkalarına özenen, şükür kelimesini unutan (K7), 13-14 yaşlarında donuk, asosyal, depresif ve her şeyden memnuni-

³¹ K2, Kişisel Görüşme, 06 Aralık 2021.

³² K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

yetsiz (K12) öğrenciler dikkat çekmektedir. Sosyal medyada her şeyin çok toz pembe görünmesi (K13) ve sosyal medya fenomenlerinin gösterişle hayatlarını sergilemesi (K14) nedeniyle kendi hayatlarından tatmin olamayan gençler çoğalmaktadır. Gençlerin tatminsizliklerinin nedenlerini katılımcı bir öğretmen şu ifadelerle açıklamaktadır.

“Sosyal medya özgüveni ve tatmin duygusu yerinde olmayanlar üzerinde tatminsizliğe neden olabiliyor. Yaşamı anlamlı gören kişi, varlığından tatmin olan kişi hayattan tatmin oluyor. Arkadaş ortamı, başarısızlık, bir takım olumsuz ilişkiler gibi bir şekilde tatmin duygusunu yaşayamayan kişiler tatminsiz duruma geliyorlar.”³³

3.1.5. Sosyal medya ve hayat anlayışı

Sosyal medya sadece duygu durumları ve tutamlar üzerinde etkide bulunmamaktadır. Aynı zamanda hayat anlayışını da etkilemektedir. Bu bağlamda sosyal medya ve hayat anlayışı kategorisi hayat anlayışında değişim, hiyerarşi tanımlama, model alma, standartlaşma, sürekli tüketim, gelecek hedefleri ve arkadaşlık ilişkileri alt kategorileriyle ele alınmıştır.

3.1.5.1. Hayat anlayışında değişim

Katılımcı öğretmenler öğrenci davranışlarında değişimler gözlemlendiklerini ifade etmektedirler. Özellikle adab-ı muâşeret konusunda problemler yaşanmakta (K2), her geçen yıl sosyal medyanın da etkisiyle davranışlar fiziksel, ruhsal, davranışsal açıdan (K12, K14, K16, K5) olumsuz yönde değişmektedir. Sosyal medyada görülen olumsuz örnekler gençleri cezbetmektedir (K13). Yanlış bulunan davranışlar izlenme amacıyla daha çok yapılır olmuştur, yanlışlar kınansa da kazanılan paralar herkesi bu alana yönlendirmiş (K7) görünmektedir. Sosyal medya utanma, haya, mahremiyet gibi duyguların algılanışını da değiştirmektedir. Gençlerin buldukları dönem ve tecrübe eksikliği gibi sebeplerle de sosyal medyanın etkileri daha farklı yaşanmaktadır.

“10 yıl önce ayıp olan pek çok şey şu an ayıp değil. Eskileri utandıracak şeyler şu anki öğrenciler için utamlı olacak şeyler değil. Böyle bir sürü şey var. Eskiden kişinin parasıyla övünmek çığlık sayılırdı, zekâ çok önemli bir değerdi. Artık ne yazık ki bunlardan söz etmek çok da mümkün değil. ... Sosyal medyanın en çok vurguladığı şeylerin en çok körelttiği şeyler olduğunu görüyoruz. Sosyal medyada farklılıklara vurgu ama farklılıklara saygı gösterilmiyor. Örneğin sosyal medyada herkes her bireyin özel

³³ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

olduğunu söylüyor ama sosyal medyanın belirlediği giyim tarzın olmazsa linç durumu yaşıyor.”³⁴

Bu görüşlerden farklı olarak, sosyal medyadan kaynaklanan bir dönüşüm gözlemediğini ifade eden bir katılımcı da bulunmaktadır (K18).

3.1.5.2. Hiyerarşi tanımama

Genç bireylerin nerede nasıl davranacaklarını, nasıl konuşacaklarını bilemedikleri (K2) düşünülmektedir. Öğretmenlere saygısızca cevap verme, arkadaşıyla konuşuyormuş gibi davranma (K6) büyüklerine nasıl hitap edeceğini bilememe (K4) gibi hiyerarşinin tanınmadığına işaret eden davranışlar gözlenmektedir.

“Bize nasıl hitap edeceklerini bilmiyorlar. Arada sen diyenler çıkıyor. Siz hitabeti unutulmuş durumda. Nezaketli konuşmalar bitmiş durumda. Örneğin bir 5. sınıf öğrencimiz müdür beye bir evrakı verip “Bunu imzala” demiş. Müdür bey çocuğa odadan çıkıp tekrar kapıyı vur, öyle içeri gir ve siz diye hitap et diyor. Garip garip ifadeleri var mesela kafa açma, boş yapma, iş atma başta anlamıyorduk biz de öğrendik.”³⁵

Çocuk ve gençlerin sadece öğretmenlere karşı değil aynı zamanda aileye ve aile büyüklerine davranışlarında da sıkıntılar yaşandığı düşünülmektedir (K12).

3.1.5.3. Model alma

Sosyal medyanın en belirgin etkilerinden biri de model oluşturucu etkisidir. Gençler sosyal medyada gördükleri her şeyi örnek almaktadır. En çok model alınan kişilerin sosyal medya fenomenleri oldukları ifade edilmektedir. Fenomenlerin videolarında görülenler yapmaya çalışılmakta (K13), onlar gibi kolay para kazanılabileceği düşünülerek kendilerine özenilmekte (K10, K13, K15, K16, K18), fenomenlerin dış görünüşleri, konuşmaları, mimikleri, tavır ve davranışları taklit edilmekte (K3, K4, K9, K14, K18), fiziksel görünüş, markalı giyinme gibi hususlarda takıntılar oluşmaktadır (K13). Sosyal medyanın model oluşturucu etkisi ailenin etkisinden daha güçlü hâle gelebilmektedir (K11). Öğrenciler kendi gibi olamamakta ve hep başkaları gibi olmaya çalışmakta, herkes tarafından beğenilme ve popüler olma düşüncesiyle davranmaktadırlar (K5, K10, K13). Bir katılımcının ifadeleri konuyu açık bir şekilde özetlemektedir.

³⁴ K2, Kişisel Görüşme, 06 Aralık 2021.

³⁵ K4, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2021.

“Benim çalıştığım okul bir ortaokul. Buradaki çocuklar lisedeki çocuklar kadar sosyal medya kullanmasalar da ve influencer gibi kişilerin sunduklarını maddi olarak almasalar da bu kişiler çocukların değer yargılarını etkiliyor. “Şu güzel” ya da “bu güzel” gibi yargıları sosyal medyadaki influencerlerin anlayışları üzerine inşa ediyorlar. Pazarlama şirketleri influencerlar sayesinde kendilerini pazarlıyorlar. Çocukların onların güzel dediklerine güzel, güzel değil dediklerine güzel değil diyorlar.”³⁶

3.1.5.4. Standartlaşma

Sosyal medya pek çok tutum, davranış ve görünüş tarzının standartlaşmasına aracılık etmektedir. Standart davranış kalıpları arasında; herkesin yaptığını doğru görme, adap ölçülerine uymama, mafya gibi konuşma, şiddet eğilimi- özellikle erkek çocuklarında- (K1) görülmekte, giyim tarzları benzeşmektedir. Herkes sosyal medyada sunulanı giymeye çalışmakta (K5), marka ürün alınamasa da aynı şekilde giyinilmeye çalışılmaktadır (K6). Konuşma tarzları da kalıplaşmış, benzer hâle gelmiştir. Fenomenlerin cümleleriyle, adeta o fenomenmiş gibi konuşanlara rastlanmaktadır (K3). Öğrencilerin hepsi aynı şarkıları söylemekte, hepsi aynı şeyi giymektedir (K5). Öğrenciler sosyal platformlarda gördükleri her şeyi yapmaya çalışmaktadırlar (K3). Sadece kıyafetler değil aynı zamanda davranışlar da benzeşmektedir. Aynı davranışların yapılma nedenleri arasında beğenilme güdüsü bulunabilmektedir.

“Örneğin bu sene converse tipi ayakkabı moda, şimdi hepsi onu giyiyor. Aslını alamıyorlar ama çakması da olsa hepsi aynı ayakkabıyı edinmeye çalışıyor.”³⁷

Sosyal medyanın etkisiyle görülen ve yayılan akımlar standartlaşma eğilimlerini beslemektedir. Herkes bu akımlara kapılmakta, mantıklı mantıksız ne görülürse o yapılmaya çalışılmaktadır.

“İlk gördüklerinde garip karşıladıkları bir durum bile zamanla sıradanlaşıyor. Hepsi aynı kaynaktan beslendiği için düşündükleri, uyguladıkları aynılaşıyor. Örneğin çocuklar ilk gördükleri akımlara saçma derken daha sonra kendileri aynı şeyleri uygulayabiliyor. Örneğin bir akımın anlamsız olduğunu söyleyen bir öğrencim aynı akımı uygulamaya başladığını gördüm. Öğrencime “Bu akımı anlamsız bulduğun hâlde niçin uyguluyorsun” diye sorduğumda beğeni almak için olduğunu söylemişti.”³⁸

³⁶ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

³⁷ K2, Kişisel Görüşme, 06 Aralık 2021.

³⁸ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

3.1.5.5. Sürekli tüketim

Sosyal medya, fenomenler ve reklamlar üzerinden tüketimi, sürekli tüketimi ve sınırsız tüketimi teşvik etmektedir. Bu durum, ekonomik durumu iyi olanların sürekli marka giyinmelerine, marka olan eşyaları önemsemelerine ve her daim bu konularda konuşmalarına neden olmaktadır (K4). Maddi durumu iyi olan, aile tarafından eline kredi kartı verilen, yüksek fiyatlara aldıkları kıyafetlerin havasını atan, *isterse daha neler alabileceğini ballandır ballandıra anlatan* (K12), marka takıntısı olan (K14, K16) ya da marka giyinemediklerinden dolayı utanan, kendini değersiz ve yetersiz hissedenden (K15) öğrenciler bulunmaktadır.

“Çocuklar sınırsızca almak, giymek istiyorlar. Ne kadar zengin olurlarsa bununla birlikte ne kadar alım gücüne sahip olurlarsa o kadar mutlu olacaklarını düşünüyorlar. Her istedikleri olduğunda tatmin olacaklarına inanıyorlar.”³⁹

3.1.5.6. Gelecek hedefleri

Gençlerin hayata ve geleceklerine bakışları değişmiş, meslek seçimleri farklılaşmıştır. Öğrenciler için eğitim, uzmanlık, birikim, emek gibi unsurların anlamı kalmamış (K2) durumdadır. Rahat para kazanmayı (K5) hatta çalışmadan çok para kazanmayı düşünen ve aklını kullanmayan, rahatını bozmak istemeyen bir nesil (K1, K6, K10, K14) yetişmektedir. Öğrencilerin birçoğu artık youtuber veya fenomen olmak istemekte hatta hâlihazırda öğrenciler arasında youtuberlık yapanlar bulunmaktadır. Fedakârlık isteyen, çok çalışma gerektiren mesleklerle artık ilgilenilmemektedir (K13). Hayattaki amaçlar, hedefler ve değerler değişince gençlerde amaçsızlık ve kolaycılığın yol açtığı olumsuz tepkiler gözlemlenmeye başlamıştır (K18). Katılımcılardan biri öğrencilerin kendi yeteneklerini önemsemediklerini vurgulamaktadır.

“Fenomenlerden alınan algı hızlı ve kolay elde edildiği için eğitim ve kendi yeteneklerini hiç sayıp göz ardı edebiliyorlar.”⁴⁰

Bununla birlikte gerekli yeteneğe sahip olup ailesi tarafından desteklenen bireyler de bulunmakta, sosyal medya fenomenlerinin etkisi altında kalmamaktadırlar (K17). Ancak bu örneklerin azınlıkta kaldığı görülmektedir.

3.1.5.7. Arkadaşlık ilişkileri

Arkadaşlık ilişkilerinde sosyal medyanın da etkisiyle olumsuz yönde değişimler görülmektedir. Arkadaşlık ilişkileri gittikçe sanallaşmaktadır

³⁹ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

⁴⁰ K9, Kişisel Görüşme, 12 Aralık 2021.

(K14, K15, K18). Çocuk ve gençler kendilerini takip eden ve paylaşımlarını beğenen kimselere daha yakın hissetmekte ve paylaşımlarını beğendikleri kişilerle daha fazla iletişim kurmakta (K7, K10), tanımadıkları kişilerle sanal arkadaşlıklar kurmakta (K13) ve takip edilmek için tanımadıkları herkese arkadaşlık isteği göndermektedirler (K14). Çocukların oynadıkları oyunların da etkisiyle şiddet ve zorbalığa yöneldikleri, yaptıkları davranışları şiddet olarak değerlendiremedikleri (K3), sosyal medya arkadaşlıklarıyla daha yalnız ve içe dönük olmaya başladıkları (K11) da ifade edilmektedir. Bir katılımcının arkadaşlık ilişkilerinde gözlemlenen olumsuz tutum ve davranışlara dair aktardıkları dikkat çekmektedir.

*“Yalan yanlış her şey çok hızlı yayılıyor. Ve yayılan haberlere itibar ediliyor. Bir öğrenci bir arkadaşına iftira atıyor ve bu iftira bir anda yayılıyor. Bir de söylenen sözler araştırılmadan doğru gibi kabul ediliyor. Örneğin bizim okulun ifşa sayfasında bir öğrenci diğer bir kız öğrenci için jilet taşıyor diye yazmış, artık okulda o kıza kötü davranılıyor. Kısa-
ca arkadaşlıklar daha hızlı zedelenebiliyor.”⁴¹*

Bununla birlikte sosyal medyanın öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini etkilediğini düşünmeyenler de bulunmaktadır (K17).

3.1.6. Sosyal medya ve dini ahlaki değerler

Sosyal Medya ve Dini Ahlaki Değerler kategorisi din ve değerler alt kategorilerinde ele alınmıştır. Sosyal medyanın din ve değer algısına etkileri hissedilmektedir. Din ve değerlere karşı olumsuz, umursamaz, eleştirel tavırlarda artış gözlenmektedir.

3.1.6.1. Din

Sosyal medyada yer alan söylemlerin genç bireylerin din anlayışlarını etkilediği düşünülmektedir. Sosyal medya platformlarında gençlerinin dini tasavvurlarını doğru yönde etkileyen paylaşımlar bulunmakla birlikte, olumsuz paylaşımlar da görülmektedir. Bu olumsuz paylaşımlar dine karşı farklı tutum ve davranışlara neden olmaktadır. Öğrenciler sosyal medyada din ile ilgili olarak karşılaştıkları soruları sınıfa taşımakta (K1) ve katılımcılardan bazıları sosyal medyanın gençlerin dine karşı tutumlarını olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler.

“Artık dinimiz bile demiyorlar. Sanki uzak bir dinden bahseder gibi İslam dininde diyerek sorular soruyorlar. Ayrıca dinin kurallarını çok katı bularak eleştiriyorlar. Bazı öğrencilerimize dine ve değerlere acımasızca saldırmayı, sorgulamayı (!) kendilerine bir hak olarak görüyor. Bunu

⁴¹ K6, Kişisel Görüşme, 09 Aralık 2021.

*yaparken aldıkları her cevaba mantıklı, mantıksız karşı cevap vererek kabul etmek istemediklerini belli ediyorlar. Dini konularla alay edebiliyorlar. Örneğin Ayetül Kürsi'yi anlatırken bir çocuk Allah'ın Kayyum ismi için "Allah hepimize kayıyor yani bizim hayatlarımıza müdahale ediyor" diyerek rahatça Allah'ın sıfatıyla alay edebiliyor."*⁴²

Sosyal medyanın dini ritüellerin önemini hafifleştirici tutumlara yol açtığı ifade edilmektedir. Namaz gibi sürekliliği olan ibadetler gerekli görülmemektedir.

*"Çocuklar liseye girerken almış oldukları eğitimle kutsalı profanlaştırıyorlar, sosyal medya bu durumu derinleştiriyor. Örneğin namaz var ama ben kılmayabilirim çünkü arkadaşlarımla gezmek istiyorum diyebiliyorlar. Sosyal medya içgüdülerini tetikliyor, ruhsal dünyası ile fiziksel dünyasının arasını açıyor. Kendilerini sınırlamak istemedikleri için kutsalı profanlaştırma eğilimi arttırıyor. Sadece kutsalı değil millete, kültüre, geçmişe olan bakış açısını da profanlaştırıyor."*⁴³

Din ve inançla ilgili konuların ilgi çekme aracı olarak dillendirildiğine de dikkat çekilmektedir (K4). Çocukların dine ve inanca bakış açısının menfi yönde bir dönüşüm geçirdiği, sosyal medyanın inşa ettiği anlam dünyasıyla dini inançlardan uzaklaşmayı yaygınlaştırdığı ve hızlandırdığı gözlemlenmektedir.

*"Sosyal medya kutsal ve değerleri basite indirgemeye neden oluyor. Çünkü çocuklar sosyal medya ortamında dini ve kutsala ait değerleri gericilik, modernlikten ve özgürlükten uzaklaştıran unsurlar olarak görüyorlar. Çocuklar maruz kaldıkları görseller nedeniyle dini kısıtlayıcı buluyorlar ve zihinlerinde rasyonalize etmeye çalışıyorlar. Sosyal medyadan etkilenen çocuklar deizmden bahsedebiliyor ve hiç duymayanlara duyurmuş olabiliyorlar. Örneğin bu sene bizim okula gelen bir öğrencimiz "Ben deistim" diyerek kendisini tanımlamaya çalıştı ve arkadaşlarının zihinlerinin karışmasına neden oldu. Bu düşünce bir anda okulda yayılmaya başladı. Maalesef sosyal medyadan daha güçlü argümanlar üretilemediği için yanlış düşüncelere saplanıp kalıyorlar."*⁴⁴

3.1.6.2. Değerler

Sosyal medya değer anlayışına da etkilerde bulunmaktadır. Sosyal medyanın bizzat var oluş biçimi değerlerin algılanışı ve benimsenişinde dönüşümleri beraberinde getirmiştir.

⁴² K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

⁴³ K11, Kişisel Görüşme, 14 Aralık 2021.

⁴⁴ K13, Kişisel Görüşme, 16 Aralık 2021.

“En fazla saçma hareketler sergileyenler, özelini yansıtıp en fazla şeffaf olanlar gündemde kaldığı için çocukların bu anlamda ölçütleri değişiyor. Değerleri kalmıyor.”⁴⁵

Saygı, sosyal medyada sıklıkla vurgulanan değer olsa da din ve değerler söz konusu olduğunda ironik biçimde saygısız tutumların kaynağı olarak konumlanmaktadır (K3). Değerler toplumsal yollarla benimsetilmekte, gençler kültürel ve geleneksel değerleri büyüklerini model alarak öğrenmektedirler. Ancak sosyal medya ortamı gereği toplumsal olanın kaybolduğu bir alan sunmaktadır. Böylece kültürel ve ahlaki değerler rahatlıkla göz ardı edilebilmekte ve gençler tarafından benimsenememektedir.

“Modern çağda zaten manevi değerlerden uzaklaşma var. İnsanlar sokakta yapamayacağı şeyleri, söyleyemeyecekleri küfürleri sosyal medyada, ekran arkasında daha rahat yapılabiliyorlar. Çekinme, haya duyguları ortadan kalktığı için her şey yapılabiliyor. İnsanların yüzü kızarmıyor, çünkü yüz yüze olmayınca yüz kızarmıyor. Bu cesaretin gösterilmesi büyük bir dejenerasyon yaşandığını gösteriyor. Bizim zamanımızda inanmayan kişi inanmadığını toplum içerisinde söylemezdi ya da söyleyemezdi. Şimdi her türlü inançsızlık, gayri ahlaki olan tutumlar normal bir şekilde ifade edilebiliyor. Ama bizim alternatif üretimlerimiz olmadığı için elin yaptığının nesnesi olmaya mecbur kalıyoruz.”⁴⁶

Sosyal medyada gösterilen davranış kalıpları değerlerden yoksun niteliklere sahip olabilmektedir. Yeni yetişen çocuk ve gençlerin gördüklerini model olarak aldığı, dolayısıyla değer yargılarının gelişemediği ya da yanlış yönde geliştiği belirtilmektedir.

“Ahlaki değerlerden yoksun davranışlar çocukları etkiliyor. Tatmini sosyal medyada arıyorlar. Saygı, sevgi yok, kullanılan dilden gösterilen değer yargılarına kadar seviyesiz bir ortamdan çocukların etkilenmesi çok normal. Her şeyin propagandası yapılabiliyor. Pornografinin dahi propagandasının yapıldığı bir ortam. Kısa vadede çok etkili olmayabilir ama uzun vadede çok büyük etkileri olacaktır.”⁴⁷

Sosyal medyanın özgürlük söylemleri bir değer olarak benimsenmekte ancak bu değer yargılarının oldukça farklı yorumlandığı ifade edilmektedir (K10).

“Sosyal medyanın değer ifade eden tarafları çok da dikkat çekici olmayabiliyor. Ama olumsuzlukları daha çabuk kabul görebiliyor.”⁴⁸

⁴⁵ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

⁴⁶ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

⁴⁷ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

⁴⁸ K11, Kişisel Görüşme, 14 Aralık 2021.

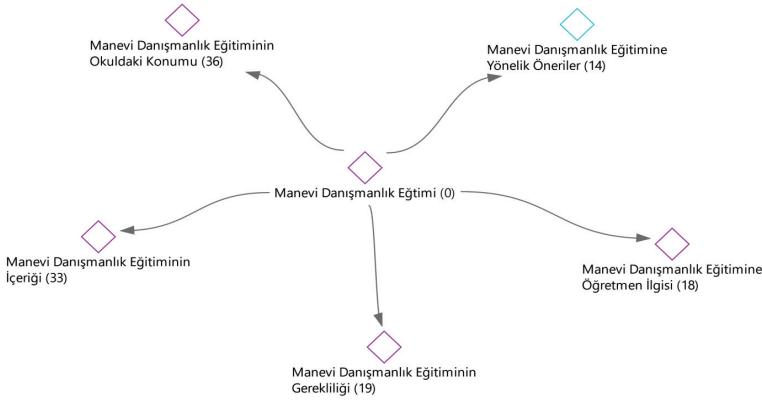
Kod Sistemi	1. M...	2. M...	3. M...	4. M...	5. M...	6. M...	7. M...	8. M...	9. M...	10. ...	11. ...	12. ...	13. ...	14. ...	15. ...	16. ...	17. ...	18. ...
✓ Sosyal Medya ve Genç																		
✓ Sosyal Medya Kullanımı																		
✓ Sosyal Medya Kullanım Oranı																		
✓ Sosyal Medya ve Öz Denetim																		
✓ Sosyal Medya ve Bağlılık																		
✓ Sosyal Medya ve Eğitim																		
✓ Derse Odaklanma																		
✓ Sosyal Medyanın Ders İğneme																		
✓ Okuma Alışkanlığı																		
✓ Sosyal Medya ve Konuşma Dili																		
✓ İfade Gücü																		
✓ Argo/Kültür Kullanımı																		
✓ Sosyal Medya ve Olumsuz Tutumlar																		
✓ Duyarsızlaşma																		
✓ Bencillik																		
✓ Tatminsizlik																		
✓ Sosyal Medya ve Hayat Anlayışı																		
✓ Hayat Anlayışında Değişim																		
✓ Hiyerarşi Tanınma																		
✓ Model Alma																		
✓ Standartlaşma																		
✓ Sürekli Tüketim																		
✓ Gelecek Hedefleri																		
✓ Arkadaşlık İlişkileri																		
✓ Sosyal Medya ve Dini Ahlakı Değerler																		
✓ Dini Değerler																		

Tablo 4: Katılımcı Profiline Göre Sosyal Medya ve Genç Teması

Sosyal medya ve genç teması ile ilgili olarak katılımcılar farklı açılardan yorumlarda bulunmuşlardır. Tabloda noktaların büyüklüğü bu konulardaki ifadelerin yoğunluğuna işaret etmektedir. Tablo 4'e göre neredeyse tüm katılımcılar argo/küfür kullanımı ile ilgili yoğun ifadelerde bulunmuşlardır. Yine yoğun olarak ifade edilen alt kategoriler arasında gelecek hedefleri yer almaktadır. Sosyal medya ve eğitim ile sosyal medya kullanımı kategorilerinin alt kategorilerinin hepsinde tüm katılımcıların orta yoğunlukta ifadesi bulunduğu görülmektedir.

3.2. Manevi Danışmanlık Eğitimi

Araştırmanın ikinci teması olan 'Manevi Danışmanlık Eğitimi'ne ait hiyerarşik kod alt kod bölümler modeli Şekil 3'te görülmektedir. Manevi danışmanlık eğitimi teması katılımcı ifadeleri doğrultusunda 5 kategori altında toplanmıştır.

Şekil 3. Manevi Danışmanlık Eğitimi Temasına Ait Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

3.2.1. Manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliği

Bu çalışma sosyal medyaya yönelik manevi danışmanlık eğitimine duyulan ihtiyacı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliğine dair düşüncelerine yer verilmiştir. Katılımcıların 2'si haricinde tamamı sosyal medyaya yönelik manevi danışmanlık eğitiminin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

"Çocuklarımızı sosyal medya çöplüğünden kurtarmak için atılması ge-

*reken adımlardan biri de bu olabilir. Bir öğrencimiz bile etkilense bize yeter. Denemeye değer.*⁴⁹

*“Kesinlikle manevi danışmanlık eğitimi verilmeli. Maalesef cinayet haberlerine gülen gençlerle dolu hayatımız.”*⁵⁰

*“Öğrencilerin teknolojiye fazlasıyla maruz kaldığı bu dönemde daha sonra telafisi olamayabilecek manevi yıkımların olmaması için bence de manevi danışmanlık fikri çok güzel bir fikir.”*⁵¹

Katılımcılardan K5, K10, K11, K12, K14 de bu eğitimin etkili olacağı düşüncesini paylaşmaktadır. Bununla birlikte bu eğitimin içeriği ve niteliği konusunda bazı ihtiyatlı ifadeler dile getirilmiştir. K2 ve K3 isimli katılımcılar bu eğitimin gerçekten çok iyi planlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Eğitimi yeni nesle onların anlayacağı şekilde ulaştırmak (K15) gerektiği de ifade edilmiştir. K8 isimli katılımcı tarafından önceliğin aile içi eğitime yönelmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerle birlikte ebeveynlere de bu eğitimin verilmesi şart görülmüştür (K9). Tüm bu görüşlerle birlikte, öğrencilerin bu konuda her şeyin farkında olduklarını düşünmeleri sebebiyle manevi danışmanlık eğitiminin etkili olmayacağı (K17) ve danışmanlıktan ziyade daha etkin yollar geliştirilmesi gerektiği (K18) şeklinde görüşler de ortaya çıkmıştır.

*“Danışmanlıktan ziyade daha etkin enstrümanlar geliştirilmeli. Örneğin biz manevi alan nasıl ilgi çeker diye konuşmacılar getiriyoruz, ama çocuklara hitap edemiyorlar. Sanat, tiyatro, spor, kültürel etkinlikler gibi etkin enstrümanlar geliştirilmeli.”*⁵²

3.2.2. Manevi danışmanlık eğitiminin içeriği

Katılımcılar verilmesi planlanan sosyal medyaya yönelik manevi danışmanlık eğitiminin içeriği konusunda genel olarak değerlere vurgu yapmışlardır.

*“Tartışmasız olarak ahlaki değerler... Öğrenci ister ödevini yapmamış olsun ister arkadaşları ile kavga etmiş olsun. Her durumda haklı çıkmak için yalan söylememesi gerektiğini bilsin, kalp kırmanın ne kadar yanlış olduğunu, kıskanmak ve daha göz önünde olmanın güzel olmadığını fark etsin. Kimseyi kırmadan veya karşımızdakine zarar vermeden yaşayabilmek, onun fikrine, görüşüne saygı duymak çok çok önemli.”*⁵³

⁴⁹ K1, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2021.

⁵⁰ K4, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2021.

⁵¹ K16, Kişisel Görüşme, 20 Aralık 2021.

⁵² K18, Kişisel Görüşme, 24 Aralık 2021.

⁵³ K7, Kişisel Görüşme, 10 Aralık 2021.

“Dil, din, ırk, cinsiyet ve mezhep ayrımı yapılmaksızın tamamen insani değerler üzerinden ilerlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan değerler eğitimi önemlidir. Belirli bir ideolojiden uzak ve tarafsız bir eğitime öncelik verilmeli. Ahlak, mahremiyet, merhamet, hak-hukuk, dürüstlük, kibar olmak, sorumluluk gibi kavramlar öğretilmeli.”⁵⁴

Ahlaki konular, değerler ve gelenekler (K1, K3, K10, K14) yanı sıra değerler özelinde vicdan ve merhamet (K4, K12, K15), saygı, sevgi (K9, K12, K14), dürüstlük, inanç (K12), emeksiz kazanç, mahremiyet, yasalara hakimiyet (K15) gibi değerlerin içeriğe dahil edilmesi önerilmiştir. Ayrıca hayat ve amaç, yaşamın gayesi, dünya ve ötesi (K9, K15), imani ve sosyal konular (K10), akran zorbalığı, şiddetin zararları (K4), cinsellik, şiddet, zorbalık (K12) yanı sıra aile, annelik-babalık, aile olabilmek, kalabilmek, sevgi ile aile yönetimi, sevgi ile ebeveynlik, bilinçli ebeveynlik (K9) gibi konular da öneriler arasında yer almıştır.

Gençlerin bireysel gelişimlerinin desteklenmesi açısından kişinin kendi iç huzurunu ve dengesini bulmasını destekleyecek bir içerik (K2) ile özgün olmanın önemi, gelecek planlama (K5), öz-disiplin ve akli kullanma becerisi (K3), sosyal medyanın etkisi ve verimli kullanılması noktasında irade eğitimi (K15), kontrollü kullanım ve içerik yönetimi (K11), zaman yönetiminin önemi (K1) bencillik, akli kullanmak, tuzaklara düşmemek gibi (K6) konularına değinilmesi ve bu eğitimin sürekli olması (K6) gerektiği ifade edilmiştir. *“İnsan içinde yapmadığını ekran gerisinde de yapma.”* (K8) bilincinin kazandırılmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Sosyal medyanın manevi değerlerimize zarar veren yönleri (K16), sosyal medyanın sanallığı ve hayattaki amaçlarımız (K1), sosyal medya ve gerçek hayat arasındaki farklar (K16), sosyal medyanın yaşantımıza uygunluğu, nasıl etkilendiğimiz ile ilgili örnekler (K14), sosyal medyada yalan haberlerin, boş hesapların dolaşımı konusunda bilgilendirmeler (K17), teknolojik ürünlerin (K9) ve sosyal medyanın doğru kullanımı (K13, K14), sosyal medyanın sınırlı kullanımı, takip edilmesi ya da takip edilmemesi gereken sayfaların seçimi, sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkileri, izlenen ve dinlenenlerin duygu dünyasına etkileri (K13) gibi konulara yer verilmesi önerilmiştir. Ayrıca medya okuryazarlığı (K17), sosyal medya okuryazarlığı (K18), sosyal medya kullanımı, mahremiyet ve veri güvenliği (K10) de önem taşımaktadır. Sosyal medyanın gerçek hayatla uyummadığı vurgulanmalı (K16) ve sosyal medyayı doğru kullanma becerisi (K18) de geliştirilmelidir.

⁵⁴ K15, Kişisel Görüşme, 19 Aralık 2021.

3.2.3. Manevi danışmanlık eğitiminin okuldaki konumu

Manevi danışmanlık eğitiminin okuldaki konumuna dair katılımcı görüşleri bu başlıkta tartışılmıştır. Öğretmenler öğrencilerle daha fazla ilişki içinde oldukları, öğrenciye hitap edebildikleri, onların dilini anladıkları ve uygulamada yer aldıkları için bu eğitimi kendilerinin vermesinin ve sürece dahil olmalarının daha etkili olacağını ifade etmişlerdir (K1, K2, K3, K4, K5, K10, K14, K16). Özellikle öğrencilerle daha yakın olarak ilgilenen sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenin olumlu katkısına dikkat çekilmiştir (K9). Disiplinler arası çalışmanın daha da güzel olacağı (K1) ve dersleri ile bütünleşik bir yaklaşım sergilenmesi (K11) gerekebileceği de belirtilmiştir. Öğretmenlerin sürece dahil olmasının proje içeriğine ve eğitimin planlamasına bağlı olduğu (K18) ve bu danışmanlıkta yer almak için önce öğretmenlerin manevi danışmanlık eğitimi alması gerektiği de (K12) ifade edilmiştir. Bununla birlikte manevi danışmanlık eğitim sürecine öğretmenlerin dahil olması gerektiğini ifade eden bir katılımcı bu durumun öğrenciler üzerinde çok etkili olacağını düşünmediğini ifade etmiştir (K17). Aynı zamanda ne kadar eğitim alınsa da bir rehber öğretmen ya da psikolog kadar yeterli olmayacakları düşüncesinde olan bir katılımcı da bulunmaktadır (K7).

Okulda manevi danışmanlık için ayrı bir birimin kurulabileceği düşüncesinde olanlar olduğu gibi, ayrı bir birimi gereksiz bulanlar da bulunmaktadır. Bu anlamda rehberlik biriminin bu işi üstlenebileceği ifade edilmiştir (K5). Bununla birlikte rehberlik öğretmenlerinin evrak işleri ile alakadar olması nedeniyle yeterli olmadığı (K4) ve öğrencilerle doğru düzgün ilgilenmedikleri (K6) gerekçesiyle konuyla ilgilenecek ayrı bir birim ya da ilgilinin gerektiği de belirtilmektedir. Ancak manevi danışmanlığın nasıl ve ne şekilde hizmet edeceğinin belirlenmesi gerektiği, aksi takdirde etkili olmayabileceği (K18) görüşü de dile getirilmektedir. Manevi danışmanlık biriminin özel bir birim olarak okullarda yer alması gerektiği (K7, K11, K14, K15) ve böyle bir birimin varlığının güzel olacağı (K13, K16), bu birimin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın manevi danışmanlık bürolardan farklı olursa, çocuk psikolojisine uygun olarak yapılırsa birim olarak yer alması gerektiği (K3), birimin ancak çok iyi planlanırsa ve gönüllü olunursa işe yarayacağı (K6), sosyal kulüp şeklinde de düzenlenebileceği (K15) görüşleri dile getirilmiştir. Fakat bir katılımcı böyle bir özel birimin rağbet görmeyeceğini, özel bir birim olarak yer almaması gerektiğini (K17) düşünmektedir.

Manevi danışmanlık eğitimi hakkında cevaplanması gereken bazı sorular da bulunmaktadır. *Manevi danışmanlık eğitiminin ne demek olduğu ve bu hizmeti kim vereceğinin* (K9) tartışma konusu olacağı düşünülmektedir.

“Okullardaki rehberlikler gibi evrak doldurmakla geçirilmemeli. Manevi

danışmanlığın sınırları nasıl olacak, okuldaki otoritesi korunabilecek mi, ne derece öğrenciye yardımcı olabilecek, bunları tartışmak gerekiyor.”⁵⁵

Manevi danışmanlık eğitiminin sadece öğretmenlerle gerçekleştirilemeyeceği, bütüncül bir anlayışla ailelerin de dahil olacağı bir kapsama sahip olması gerektiği de ifade edilmiştir (K6, K7).

3.2.4. Manevi danışmanlık eğitime öğretmen ilgisi

Çalışma kapsamında katılımcı öğretmenlerin sosyal medyaya yönelik manevi danışmanlık eğitimine gösterdikleri ilgi değerlendirilmiştir. Öğretmenler ilgi dozunu farklı ifadelerle belirtse de olumlu yaklaşmışlardır. Katılımcılardan K1 ve K9 çok istekli olduklarını ifade etmiş, katılımcılardan K2, K7, K8, K11, K13, K17 bu eğitime katılacağını onaylamış, katılımcılardan K4, K10, K14, K15, K16 düşünceğini ifade etmiştir. K6 bu eğitim sürecinde yer almanın kendisi için de faydalı olacağını düşünmektedir. Bununla birlikte bu sürecin daha genç öğretmenlerle yürütülebileceğini düşünen bir katılımcı (K2) da bulunmaktadır.

3.2.5. Manevi danışmanlık eğitime yönelik öneriler

Manevi danışmanlık eğitiminin verilmesi yeterli değildir, aynı zamanda bu eğitimin uygun koşullarda sunulması önem taşımaktadır. Bu bağlamda benimsenecek yaklaşım oldukça dikkatle seçilmelidir.

“Öncelikle öğrencilerin zihinsel süreçlerini hazır hâle getirmek gerekmektedir. Kabul edilebilir bir yaklaşım oluşturulmalıdır. Yanlış ve doğrular ayırt edilmelidir. Davranışsal hatalar örnekleri ile öğrencilerin önüne koyulmalıdır. Sonraki aşamada yaşantılar oluşturulmalıdır. Öğrenciler karar verme mekanizmasının bir parçası olmalıdır.”⁵⁶

“Sosyal medya okur yazarlığı matematik, Türkçe gibi dersler gibi zorunlu olmalı. Aksi takdirde ahlaksız öğretmenler, doktorlar yetişecek.”⁵⁷

“Sosyal medya bir alet, biz yönlendirici olabilirsek aleti doğru şekilde kullanabilirsek çok iyi şeyler olabilir. Reddederek bu iş çözülmez. Bu bir alet bu aleti iyi kullanmak lazım. Hayat boşluk kabul etmiyor, biz bu alanı boş bırakıyoruz. Sosyal medya ortamını nezhileştirecek, ulaşılabilecek hedefler koymak lazım. Uzun vadeli, orta vadeli ve kısa vadeli hedefler oluşturulmalı. Örneğin Adab-ı muaşeret dersleri verilmeli, konuşurken, eleştirirken nasıl konuşulur, yenilen yemek paylaşılır mı konuları dile

⁵⁵ K10, Kişisel Görüşme, 13 Aralık 2021.

⁵⁶ K11, Kişisel Görüşme, 14 Aralık 2021.

⁵⁷ K14, Kişisel Görüşme, 17 Aralık 2021.

getirilmeli. Yazım kurallarına dikkat etme konusunda eğitimler verilebilir. ... Hakaret etmeden, pazarlama yapmadan, pornografi olmadan sosyal medya kullanımıyla ilgili çalışmalar yapılabilir. 100 maddede sosyal medya kullanımı gibi kitapçıklar hazırlanabilir.”⁵⁸

Katılımcılar modern yaşam tarzının çocukların yetiştirilme tarzını etkilediğini, ailelerin çok meşgul, çocukların ise yalnız kaldıklarını, bunun çocukların başkalarını model almalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Ailenin önemi vurgulanmış, sosyal medya konusunda ailelerin de bilinçlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

“Çocuk bilgisayara bakarak büyüyor. Cinselliği, aşkı, sevgiyi, eş kavramını saçma sapan insanlardan öğreniyor. Aileler dini eğitimini kendisi değil yurt ve benzeri şeylerle karşılamak istiyor. Çocuk Allah’ı anne ve babasından öğrenmeli. Anne babası ile çok kaliteli vakit geçirmeli.”⁵⁹

“Manevi danışmanlık çok güzel bir fikir ve faydalı olacağına inanıyorum. Sosyal medya kullanımı konusunda ailelerin doğru yaklaşımı ve bilinçli olması da önemli. Manevi danışmanlık sürecine aileleri de katmak mümkün olsa güzel olur diye düşünüyorum.”⁶⁰

“Güvenli kullanım, sosyal medya konusunda ailelerle iş birliği yapılmalı, filtreleme konusunda ailelere yardımcı olunabilir. Çocuk hangi sitelere girer giremez konularında ailelere eğitim verilebilir.”⁶¹

Sosyal medyanın derslere konu olması önerilmektedir. Akademik anlamda çok başarılı öğrenciler örneğinde, bir amaca yönelmiş olmalarının, ailelerinin kendilerine örnek ve destek olmasının önemi vurgulanmaktadır.

“Bu tarz eğitimlerin okul dışından değil, aksine okul içindeki bir derse entegre edilerek verilmesi taraftarıyım. Çünkü öğrenci bunu gereksiz görecektir ve normal dersleri gibi değer vermeyecektir. Bu çalışmayı çok beğendim, çok önemli bir çalışma olduğunu düşünüyorum. Çalıştığım okuldaki çocukların bilişsel düzeyleri yüksek, okul çalışmaları yoğun ve aileler çocuklarını destekliyorlar. Böyle olunca çocuklar kendilerini kontrol edebiliyorlar.”⁶²

Ayrıca adap dersi önerisi de sunulmakta, öğretim değil eğitime önem verilmesi vurgulanmaktadır (K4). Bir katılımcı sosyal medya konusunda sunulacak desteğin önemine değinmektedir.

⁵⁸ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

⁵⁹ K4, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2021.

⁶⁰ K13, Kişisel Görüşme, 16 Aralık 2021.

⁶¹ K8, Kişisel Görüşme, 11 Aralık 2021.

⁶² K17, Kişisel Görüşme, 22 Aralık 2021.

“Sanal dünyaya kaçmanın nedeni psikolojik eksiklik. Bence çokça desteklenmeye ihtiyacımız var. Umarım bir gün sosyal medya cümlesini tozlu raflara kaldırmayı başarabiliriz.”⁶³

Tablo 5: Katılımcı Profiline Göre Manevi Danışmanlık Eğitimi Teması

Kod Sistemi	1. M...	2. M...	3. M...	4. M...	5. M...	6. M...	7. M...	8. M...	9. M...	10. ...	11. ...	12. ...	13. ...	14. ...	15. ...	16. ...	17. ...	18. ...
Manevi Danışmanlık Eğitimi																		
Manevi Danışmanlık Eğitiminin Gerekliği																		
Manevi Danışmanlık Eğitiminin İçeriği																		
Manevi Danışmanlık Eğitiminin Okuldaki Konumu																		
Manevi Danışmanlık Eğitiminin Öğretmen İlgisi																		
Manevi Danışmanlık Eğitiminin Yönelik Öneriler																		

Manevi danışmanlık eğitimi ile ilgili olarak katılımcıların yorumları Tablo 5’de sunulmuştur. Tabloda dikkat çeken bazı noktalar yer almaktadır. Tablo 5’e göre tüm katılımcılar manevi danışmanlık eğitiminin içeriği ve okuldaki konumu kategorileri için yoğun ifadelerde bulunmuşlardır. Manevi danışmanlık eğitimine öğretmen ilgisi daha az yoğunlukla yine tüm katılımcıların katıldığı bir diğer kategoridir. Manevi danışmanlık eğitiminin gerekliliği noktasında katılımcı 4’ün yoğun, diğer tüm katılımcıların daha az yoğunlukla katılım gösterdiği görülmektedir. Manevi danışmanlık eğitimine yönelik önerilerde katılımcı 4 ve 14’ün yoğun ilgisi tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Çalışmada sosyal medyanın çocuk ve gençler üzerindeki etkileri farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenler öğrencilerinin sosyal medyaya yoğun ilgi duyduklarını, kullanım konusunda kendilerini kontrol edemediklerini ve bazılarının bağımlı davranışları gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Bu tespitler yapılan araştırmalarla uyum göstermektedir. Araştırmalarda öğrencilerin çoğunluğunun sosyal medya kullanıcısı olduğu, hatta sosyal medyaya orta düzeyde bağımlı oldukları,⁶⁴ üçte birinin internet bağımlısı ya da bağımlılık risk sınırında olduğu,⁶⁵ bağımlılık oranı %1 gibi çok az bir oranda olsa da dörtte birinin (%23) bağımlılık sınırında olduğu⁶⁶ tespit edilmiştir. Bununla birlikte bağımlılığı engelleyen en güçlü etmenlerden birinin de özdenetim olduğu⁶⁷ vurgulanmaktadır. Sosyal med-

⁶³ K7, Kişisel Görüşme, 10 Aralık 2021.

⁶⁴ Levent Deniz - Ercan Gürültü, “Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları”, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/2 (2018), 355.

⁶⁵ Hasan Hüseyin Taylan - Metin Işık, “Sakarya’da Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı”, *Journal of Turkish Studies* 10/6 (2015), 855.

⁶⁶ İbrahim Enes Öner - Recep Çakır, “Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Medya Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (2019), 37.

⁶⁷ Mihriban Tanrıku, *Ergenlerde İnternet Kullanımı Ve Bağımlılığın İlişkili Faktörleri: Bağlanma, Öz-*

ya kullanım süresindeki artış, ergenlik döneminde bulunan genç bireylerin akademik başarıları ve arkadaşlık ilişkileri⁶⁸ yanı sıra sosyal ve psikolojik gelişimlerini⁶⁹ de olumsuz yönde etkilemektedir.

Katılımcılar öğrencilerin ifade güçlerinin zayıfladığını, sıklıkla argo ve küfür kullandıklarını da vurgulamaktadır. Yapılan araştırmalarda da sosyal medya ortamında küfür kullanımının yaygın olduğu ve basit bir dil kullanıldığı ifade edilmektedir.⁷⁰ Katılımcı öğretmenler tarafından sosyal medyanın kitap okuma alışkanlığına da etkisi bulunduğu dile getirilmiştir. Araştırmalar lise öğrencilerinin yarısının okuma alışkanlığının olmadığını, sosyal medyayı gün içerisinde yoğun kullanan öğrencilerin “az okur” ya da “okumayan” grubun içerisinde olduğunu⁷¹, buna mukabil kitap okumaya ilişkin olumlu tutumların internet kullanımının denetlenmesi ve çocuk için kitap satın alınması ile arttığını⁷² ortaya koymaktadır. Çalışmada katılımcılar tarafından sosyal medyanın duyarsızlaşma, bencillik ve tatminsizlik gibi duyguları aktive ettiği belirtilmiştir. Bu tespitlere paralel olarak sosyal medyanın bireyleri şiddete karşı duyarsızlaştırdığını⁷³ ortaya koyan bir araştırma da bulunmaktadır. Sosyal medya din ve değerler alanına da etkilerde bulunmaktadır. Bir araştırmada da benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Lise son sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların takip etmedikleri halde sosyal medyada din ile ilgili paylaşımlar ve farklı inanma biçimleriyle karşılaşma ihtimallerinin yüksek olduğu belirtilmekte,⁷⁴ sosyal medyada bulunan dinle ilgili bilgilerin kaynağının belirsiz olmasının, çelişkiler içermesinin, içerdiği bilgilerin teyit edilememesinin, bilgilerin

Denetim Ve Algılanan Sosyal Destek (Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 76.

⁶⁸ Hatice Kumcağız vd., “Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımının Akademik Başarı ve Arkadaşlık İlişkilerine Etkisi”, *International Journal of Social Science Research* 8/2 (2019), 13.

⁶⁹ Yunis Makas, *Lise Öğrenimi Gören Gençlerin İnternet Kullanımının Psikososyal Durum İle İlişkisi* (İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 123.

⁷⁰ Hakkı Kahveci, “Sosyal Medya İçeriklerinin Ahlaki Değerler Bağlamında İncelenmesi: YouTube Örneği”, *Anadolu Journal of Educational Sciences International* 11/1 (2021), 204-225; Tamer Kavuran - Abuzer Yeşil, “İnteraktif Medyada Youtuber’ların İletişim Dili: Enes Batur Oyun Videoları Örneği”, *International Journal of Social Science* 2/3 (25 Ekim 2019), 45-62; Neslihan Karakuş vd., “Ortaokul Öğrencilerinin Kullandığı Argo Kelimeler Çerçevesinden Dil Ahlakına Genel Bir Bakış”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21 Ekim 2020), 172-191.

⁷¹ Deniz Mertkan Gezgin, “Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Davranışları İle Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2021), 789.

⁷² Ender Durualp vd., “Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okumaya Yönelik Tutumlarının İnternet Ve Kitap Okuma Alışkanlıkları Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/1 (2013), 127.

⁷³ Özlem Yumrukuz, “Şiddete Karşı Duyarsızlaşma ve Sosyal Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara İletişim Dergisi* 28 (2017), 89-106.

⁷⁴ Fatma Dolunay Öztürk - Aybiçe Tosun, “Sosyal Medyada Yer Alan Dini İçerikler ve Din Eğitimi Üzerindeki Etkileri: Bir Alan Araştırması”, *Tokat İlmîyat Dergisi* 9/2 (2021), 617.

çarpıtılması ve yönlendirici olmasının⁷⁵ kullanıcıları etkilediği tespit edilmiştir.

Türkiye’de okullarda manevi danışmanlık uygulaması bulunmamaktadır. Ancak bu konu akademik camiada dile getirilmeye başlanmıştır. Yapılan deneysel bir çalışmada manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasının okul çağındaki çocukların akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği ve sınav kaygısını azalttığı tespit edilmiştir.⁷⁶ Yine üstün yetenekli öğrencilerle gerçekleştirilen tek il örnekleme olan bir çalışmada öğrencilerin eğitim aldıkları merkezlerde manevi danışman bulunmasına ihtiyaç duydukları ortaya konmuştur.⁷⁷ Bu çalışmalar Türkiye’de okullarda manevi danışmanlık uygulamasına dair yeni perspektifler ortaya koymuşlardır. Nitekim bu çalışmada da sosyal medyanın etkilerine yönelik olarak yapılabilecek çalışmalardan birinin de manevi danışmanlık olduğu ve bu eğitimin bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Çocuk ve gençlerin sosyal medyaya karşı bilinçlendirilmesi gerektiğine dair vurgulara bu çalışmada olduğu gibi, literatürde de rastlanmaktadır. Sosyal medyanın 13-19 yaş aralığındaki gençler üzerindeki etkilerine değinen bir çalışmada, çocukluğun başlarında sosyal medya bilinci geliştirmenin önemine değinilmiş, medya, eğitim ve sağlık otoritelerinin sosyal medya konusunda harekete geçmesi gerektiği dile getirilmiştir.⁷⁸ Ortaokul öğrencileri üzerine yapılan bir araştırma medya okuryazarlığı dersinin internet içeriklerini değerlendirme noktasında yararlı ve gerekli olduğu ifade edilmiş,⁷⁹ pilot olarak uygulanan Siber Güvenlik ve Bilinçli Sosyal Medya Kullanımı dersi üzerine öğretmen ve öğrencilerle gerçekleştirilen bir başka araştırma da öğretmenlerin bu dersin zorunlu dersler arasında yer alması gerektiği yönündeki görüşlerine yer verilmiştir.⁸⁰ Bu çalışmalarda sosyal medya konusunda alınacak önlemler arasında bir ders olarak eğitim içeriğinde yer almasının önerildiği görülmektedir. Ancak ders kavramının öğrencilerin zihninde oluşturduğu imaj

⁷⁵ Öztürk - Tosun, “Sosyal Medyada Yer Alan Dini İçerikler ve Din Eğitimi Üzerindeki Etkileri”, 622-623.

⁷⁶ Halime Hilal Taşkın - Özer Çetin, “Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Akademik Başarı ve Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisi: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 4 (2021), 36.

⁷⁷ Teceli Karasu - Aslan Ali Demirkol, “Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Üzerine Bir İnceleme”, *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2018), 112.

⁷⁸ Kırık vd., “A Quantitative Research on the Level of Social Media Addiction among Young People in Turkey”, 121.

⁷⁹ Erol İlhan - Erhan Aydoğdu, “Medya Okuryazarlığı Dersi ve Yeni Medya Algısına Etkisi”, *Erciyes İletişim Dergisi* 4/1 (2015), 52.

⁸⁰ Murat Altınöz vd., “Siber Güvenlik Ve Bilinçli Sosyal Medya Kullanımı Dersi Pilot Uygulamasına İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Journal of Continuous Vocational Education and Training* 2/1 (2019), 12-13.

dolayısıyla bırakacağı etkinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Manevi danışmanlık kavramının daha farklı katkılar sunabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcılarda olumlu veya -çoğunlukla- olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle sosyal medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik öğretmen gözlemlerine yer verilmiştir. Sosyal medya kendisiyle sürekli meşgul olunan bir platform olması dolayısıyla hayata ve eğitim ortamlarına etkilerde bulunmaktadır. Katılımcı öğretmenlere göre sosyal medyanın etkisiyle çocuk ve gençlerin duyuşsal durumları etkilemekte, hayat anlayışlarında değişimler gözlenmekte, din ve değer algılarına etkileri hissedilmektedir. Ortaya çıkan bu olumsuz sonuçların okul çağındaki çocuk ve gençler üzerinde yoğun etkileri görülmektedir. Bu etkilerin daha kalıcı bir hale dönüşmemesi ve çocukların/gençlerin hayatlarına daha fazla olumsuz yönde tesir etmemesi için birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemler arasında manevi danışmanlık da yer almaktadır. Bazı ülkelerde okullarda manevi danışmanlık eğitimlerinin yürütüldüğü bilinmektedir. Türkiye örneğinde de bu yönde bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma sosyal medyanın çocuk ve gençlerin hayatlarındaki olumsuz etkilerinden korumak için yapılabilecek çalışmalardan birinin de manevi danışmanlık eğitimi olduğu düşüncesiyle gerçekleştirilmiş ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler de manevi danışmanlığın bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmada öğretmenlerin manevi danışmanlık eğitimine yönelik görüşleri alınmış ve bu eğitimin planlamasına yönelik katkıları aktarılmıştır. Manevi danışmanlık eğitiminin okuldaki konumu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu eğitimin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ya da branş seçilmeksizin gönüllü öğretmenleri tarafından verilebilme ihtimali söz konusudur. Ayrıca okulda manevi danışmanlık biriminin rehberlik birimiyle ilgili olup olmayacağı da tartışılır durumdadır. Yapılması planlanan manevi danışmanlık eğitiminin içeriği konusunda genel olarak değerlere vurgu yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyecek, onları bilinçlendirecek ve onları sanal ortamların kullanımına dair yol gösterici olacak bir içerik planlaması önerilmiştir. Manevi danışmanlık eğitiminin içeriği konusunda değerlere yapılan vurgu, çocukların/gençlerin sosyal medyadan kaynaklanan problemlerinde dinden ve din eğitiminden faydalanmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu eğitime ihtiyaç duyulmaktadır ve bu eğitim için gerekli çalışmaların titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Bu çalışmaya katılımda gönüllüğün esas

olması, ilgili öğretmenlerin gerekli eğitimlerden geçirilmesi ve kendilerini geliştirmeleri önem taşımaktadır. Katılımcıların da belirttiği gibi, manevi danışmanlık eğitiminde amaç ve hedeflere ulaşmak için iyi bir planlama yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada öğretmen görüşlerinden faydalanarak manevi danışmanlık eğitimi için bir başlangıç noktası oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında şu öneriler sunulmaktadır:

- Okulda manevi danışmanlık eğitiminin gündeme alınması gerekmektedir.
- Okulda manevi danışmanlık eğitimine yönelik pilot çalışmalar yapılarak sonuçları değerlendirilebilir.
- Okulda manevi danışmanlık biriminin yeri, kapsamı, içeriği, görevlendirilecek personel nitelikleri konusunda çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- Öğrencilerin akademik gelişimleri kadar manevi gelişimleri de önemsenmeli ve bu konuda çalışmalar yapılmalıdır.
- Araştırmacıların okulda manevi danışmanlık eğitimi konusunda alan araştırmaları yapması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altınöz, Murat vd. “Siber Güvenlik Ve Bilinçli Sosyal Medya Kullanımı Dersi Pilot Uygulamasına İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Journal of Continuous Vocational Education and Training* 2/1 (2019), 1-15.
- Büyükbaykal, Ceyda Ilgaz - Temel, Gülden. “Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı ve Gençlik”. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)* 5/2 (2019), 434-447.
- Calvert, Mike. “From ‘Pastoral Care’ to ‘Care’: Meanings and Practices”. *Pastoral Care in Education* 27/4 (2009), 267-277. <https://doi.org/10.1080/02643940903349302>
- Carroll, Mark. “The Practice of Pastoral Care of Teachers: A Summary Analysis of Published Outlines”. *Pastoral Care in Education* 28/2 (01 Haziran 2010), 145-154. <https://doi.org/10.1080/02643944.2010.481308>
- Çalış Duman, Meral. “Sosyal Medya ve Akademik Başarı: İnönü Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması”. *Social Sciences Studies Journal* 4/18 (01 Ocak 2018), 1624-1638. <https://doi.org/10.26449/sss.564>
- Dağıtmaç, Murat. *Sosyal Medya Tercihlerinde Kullanıcıyı Etkileyen Faktörler*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

- Deniz, Levent - Gürültü, Ercan. "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/2 (2018), 355-367. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.389780>
- Durualp, Ender vd. "Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okumaya Yönelik Tutumlarının İnternet Ve Kitap Okuma Alışkanlıkları Açısından İncelenmesi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/1 (2013), 115-132.
- Erol, Hatice Tül Kübra. *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Aktiviteleri Ve Ahlaki Olgunlukla İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gezgin, Deniz Mertkan. "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Davranışları İle Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2021), 789-806. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.809823>
- Gürses, İbrahim - İrk, Esra. "İnternet Kullanımı ve Ergenlerin Dini Gelişimleri Üzerine Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (2018), 109-135.
- İlhan, Erol - Aydoğdu, Erhan. "Medya Okuryazarlığı Dersi ve Yeni Medya Algısına Etkisi". *Erciyes İletişim Dergisi* 4/1 (2015), 52-68.
- Kahveci, Hakkı. "Sosyal Medya İçeriklerinin Ahlaki Değerler Bağlamında İncelenmesi: YouTube Örneği". *Anadolu Journal of Educational Sciences International* 11/1 (2021), 204-225. <https://doi.org/10.18039/ajesi.786295>
- Kara, Bayram Kaan. *Bireylerin Kendini Gerçekleştirmesinde Sosyal Medyanın Rolü: Bir Alan Araştırması*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Karadayı, Ferya. *Yeni Medya Bağlamında İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karakuş, Neslihan vd. "Ortaokul Öğrencilerinin Kullandığı Argo Kelimeler Çerçevesinden Dil Ahlakına Genel Bir Bakış". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 172-191. <https://doi.org/10.29000/rumelide.808340>
- Karasu, Teceli - Demirkol, Aslan Ali. "Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Üzerine Bir İnceleme". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/2 (2018), 112-127.
- Kavuran, Tamer - Yeşil, Abuzer. "İnteraktif Medyada Youtuber'ların İletişim Dili: Enes Batur Oyun Videoları Örneği". *International Journal of Social Science* 2/3 (25 Ekim 2019), 45-62.
- Kırık, Ali Murat vd. "A Quantitative Research on the Level of Social Media Ad-

- diction among Young People in Turkey”. *International Journal of Science Culture and Sport* 3/13 (01 Ocak 2015), 108-122. <https://doi.org/10.14486/IntJSCS444>
- Koçak, Nafize Gizem. *Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının Ve Motivasyonlarının Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir’de Bir Uygulama*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Kumcağız, Hatice vd. “Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımının Akademik Başarı ve Arkadaşlık İlişkilerine Etkisi”. *International Journal of Social Science Research* 8/2 (2019), 1-17.
- Kyriacou, Chris - Zuin, Antônio. “Cyberbullying and Moral Disengagement: An Analysis Based on a Social Pedagogy of Pastoral Care in Schools”. *Pastoral Care in Education* 34/1 (2016), 34-42. <https://doi.org/DOI:10.1080/02643944.2015.1134631>
- Makas, Yunis. *Lise Öğrenimi Gören Gençlerin İnternet Kullanımının Psikososyal Durum İle İlişkisi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Öner, İbrahim Enes - Çakır, Recep. “Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Sosyal Medya Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (2019), 26-43.
- Öztürk, Fatma Dolunay - Tosun, Aybiçe. “Sosyal Medyada Yer Alan Dini İçerikler ve Din Eğitimi Üzerindeki Etkileri: Bir Alan Araştırması”. *Tokat İlmiyat Dergisi* 9/2 (2021). <https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1009036>
- Przybylski, Andrew K. vd. “Motivational, Emotional, and Behavioral Correlates of Fear of Missing Out”. *Computers in Human Behavior* 29/4 (Temmuz 2013), 1841-1848. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.02.014>
- Rani, PL - Buvaneswari, G.Mettilda. “Social Networking Addiction among Adolescents”. *Research on Humanities and Social Sciences* 7/17 (2017), 214-218.
- Sayar, Kemal - Yalaz, Berna. *Ağ Sanal Dünyada Gerçek Kalmak*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2019.
- Söylev, Ömer. “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (15 Haziran 2017), 255-296. <https://doi.org/10.18505/cuid.286648>
- Tan, Esther. “Preparing Teachers for Pastoral Care in Singapore Schools”. *Singapore Journal of Education* 11/1 (1990), 57-64. <https://doi.org/DOI:10.1080/02188799008547714>
- Tanrikulu, Mihriban. *Ergenlerde İnternet Kullanımı Ve Bağımlılığıyla İlişkili Faktör-*

- ler: Bağlanma, Öz-Denetim Ve Algılanan Sosyal Destek*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Taşkın, Halime Hilal - Çetin, Özer. “Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Akademik Başarı ve Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisi: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 4 (2021), 9-38.
- Taylan, Hasan Hüseyin - Işık, Metin. “Sakaryada Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı”. *Journal of Turkish Studies* 10/6 (2015), 855-874. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8286>
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı., 2018.
- Yıldırım, Serdar - Kişioğlu, Ahmet Nesimi. “Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, Fomo”. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 25/4 (2018), 473-480. <https://doi.org/10.17343/sdutfd.380640>
- Yumrukuz, Özlem. “Şiddete Karşı Duyarsızlaşma ve Sosyal Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *Marmara İletişim Dergisi* 28 (2017), 89-106.